د تعلیمي
د روزنې
د تعلیم
کتاب

مدني زده کړې

یوولسم ټولګی

ه دی.

Ketabton.com

د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د
ساينس د مرکزمعينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف
لوی رياست

مدني زده کړې

يوولسم ټولګی

۱۳۹۰
ه.ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکوالان:

- محمد عزیزبختیاری
- پوهنیار محمد فاروق عمرخیل
- مؤلف محمد انور مشفق

ژباړونکي:

- پوهنیار محمد فاروق عمرخیل

مسلکي ایډیټ:

سرمؤلف میرعبیدالله فاضل د مدني زده کړې د ډیپارټمنټ علمي غړی

د ژبې ایډیټ:

محمد سهراب دیدار د پښتو دیپارټمنت علمي غړی

دیني، سیاسي او فرهنګي کمېټه:

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- داکتر عبدالصبور فخري،
- حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې، د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمېټه:

- داکتر اسد الله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معین.
- داکتر شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

طرح و دیزاین:

رحمت الله غفاری

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی　　دا عزت د هــر افغـــان دی
کور د سولې، کور د تورې　　هر بچی یې قهرمـــــان دی
دا وطن د ټولو کور دی　　د بلوڅــو، د ازبکـــو
د پښتـــون او هزاره وو　　د ترکمنــو، د تاجکـــو
ورسره عرب، گوجـر دي　　پامیـریان، نـورستانیـــان
براهوي دي، قزلباش دي　　هــم ایمــاق، هم پشه یان
دا هیــواد به تل ځلیږي　　لکــه لــمر پر شنه آسمان
په سینــه کې د آسیـــا، به　　لکــه زړه وي جــاویـــدان
نوم د حق مو دی رهبـــر　　وایو الله اکبر وایو الله اکـــبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزير پيغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تأليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

مدني زده کړې

لمړی څپرکي: ټولنیز کیدل ۱
د څپرکي مو خې ۲
ټولنیزکیدل څه ته وایي؟ ۳
د ټولنیز کیدل لاملونه(۱) ۷
د ټولنیزیدو لاملونه (۲) ۱۱
د ژوند پړاوونه ۱۵
د لومړي څپرکي لنډیز ۱۸
دویم څپرکي: ټولنیز نظم ۱۹
د څپرکي موخې ۲۰
ټولنیز نظم څه شی دی؟ ۲۱
د ټولنیز نظم لاملونه(۱) ۲۵
د ټولنیز نظم لاملونه(۲) ۲۹
ټولنیزې سرغړونی(۱) ۳۳
ټولنیزې سرغړ وني (۲) ۳۷
د څپرکي لنډیز ۴۰
دریم څپرکی ۴۱
د څپرکي موخې ۴۲
ټولنیز بدلونونه څه شی دي؟ ۴۳
ټولنیرو بدلونونو لاملونه (۱) ۴۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه(۲) ۵۱

د څيرکی لنډيز ۵٤

څلورم څپرکي: ټولنيزې نابرابری ۵۵

د څپرکی موخې ۵٦

ټولنيزی نابرابری څه شی دی؟ ۵۷

طبقاتي نابرابري ٦۱

جنسي نابرابري ٦۵

د څلورم څپرکي لنډيز ٦۸

پنځم څپرکی: زموږ ټولنيزې ستونزې ٦۹

د څپرکي موخې ۷۰

زموږ ټولنيز مشکلات: بې سوادی ۷۱

زموږ ټولنيزې ستونځی: نېستي او غريبي ۷۵

زموږ ټولنيزې ستونزې: (استوګنځی) ۷۹

زموږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا ۸۳

زموږ ټولنيزی ستونزې: دنيشه يي توکو قا چا ق ۸۷

زموږ ټولنيزې ستونزې، نا امنی او تر هګري ۹۱

زموږ ټولنيزې ستونزې: نا چاودلی توکی ۹۵

د پنځم څپرکي لنډيز ۹۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

ټولنیز کیدل

په دې څپرکي کې به لاندې موضوعات زده کړو:

- ټولنیز کیدل څه ته وايي؟
- د ټولنیزکیدو لاملونه (۱)
- د ټولنیزکیدو لاملونه (۲)
- د ژوند پړاونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څېرکی موخې

هیله کیږي چې زده کوونکي د دې څپرکي تر لوستلو وروسته:

- د ټولنیزکیدو په معنا او ارزښت وپوهیږي،
- د ټولنیزو اړیکو په ټینګولو کې ډیره تجربه او مهارت تر لاسه کړي،
- د ټولنیزو ارزښتونو منلو ته لیوالتیا وښيي،
- د ټولنیزکیدو لاملونه او پرخلکو باندې د هغو د اغېزې د څرنګوالي په اړه وپوهیږي،
- د انسا ن د ژوند له پړاوونو او د هغه د ضروري ارزښتونو سره علاقمندي تر لاسه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزکيدل څه ته وايي؟

خبرې اترې وکړئ

پوهېږئ چې خلک په بېلابېلو ټولنوکې ډول ډول آداب، رواجونه او سلوک لري.
د مثال په ډول: د سلام اچولو او روغبړ کولو لپاره، د نړۍ د وګړو ترمنځ ډول ډول طريقې موجودې دي. دغه ټکې ته په پام سره:

۱- آيا تاسو هغه خلک پېژنئ چې د سلام او روغبړ کولو پر مهال د بېلابېلو کلماتو او سلوک څخه استفاده کوي؟

۲- ستاسو په اند هغوی ولې ستاسو په شان رفتار نه کوي؟

۳- آيا پوهېږئ چې په مختلفو ټولنو کې څه توپير موجود دی.

که چېرې له خپل کلي او يا ښار څخه مو نورو ښارونو او يا هېوادونو ته مسافرت کړی وي، هرو مرو به موليدلي وي چې خلک په بېلابېلو ښارونو او هېوادونو کې:

o په ډول ډول ژبو خبرې کوي؛
o بېلابېلې او ډول ډول جامې اغوندي،
o ډول، ډول خواړه خوري،
o په يو ډول مو قعيت کې ډول ډول رفتارونه يا سلوک له ځانه ښکاره کوي.

د دغه توپيرونو په ليدلو سره، د انسان په فکر کې دا پوښتنه پيداکيږي چې ولې خلک په بېلابېلوټولنو کې په بېلابېلو ډولونو رفتار او سلوک کوي؟

د پورته پوښتنې په ځواب کې بايد ووېل شي چې هره ټولنه ځانته ځانګړی فرهنګ لري او په فرهنګ کې د وګړو د رفتار لپاره بېلابېلې تګلارې په ګوته شوي دي چې د ټولنې غړي د هغو پرښنسټ عمل کوي.

دغه ټولنيز سلوک او رفتار په ټولنو کې څه ناڅه توپير لري. له دې امله خلک په بېلابېلو هېوادونو کې د مختلفو آدابو، رواجونو او ډول ډول سلوکونو په لرلو سره ليدل کېږي. ټول ټولنيز ځايونه او سيمې لکه کورنۍ، ښوونځی، کوڅه، اداره او همداسې نور د ځانګړو قواعدو درلودونکي وي. د بيلګې په توګه: د ټولګي د ننه قواعد په پام کې ونيسئ:

١- آرامه او غلي واوسو.

٢- پر خپلو ځايو کېنو.

٣- د ښوونکي خبروته غوږ کېږدو.

۴- خپلو ټولګيو الوته مزاحمت ونکړو.

۵- د ښوونکي د خبرو ضروري ټکي له ځانه سره وليکو. دغه ټول د زده کوونکو د سلوک او رفتار يوڅو ضروري بيلګې وې چې بايد په ټولګي کې يې په پام کې ونيسي او له هغو سره سم عمل وکړي.

له ښوونکي څخه هم هيله کېږي چې له ځانګړو کړنو او اصولو څخه پيروی وکړي چې وکولای شي خپله دنده او رول د ښوونکي په توګه ترسره کړي. د مثا ل په توګه: له ښوونکي څخه هيله کېږي چې:

١-منظمې او پاکې جامې واغوندي.

٢- له زده کوونکو سره مهربان واوسي او له هغوی سره په مهربانۍ چلند وکړي.

٣- د لوست د ورکړې لپاره په سمه توګه تياری ونيسي.

۴- لوست دې په سمه توګه تشريح کړي.

۵- د ښوونې له ښو او اغېزمنو لارو څخه دې ګټه واخلي.

٦- د زده کوونکو سره په اړيکو کې دې د هغوی ترمنځ توپير نکوي.

٧- د ټولګي نظم دې ټينګ کړي.

ټولنيزکيدل د ژوند په لومړي پړاوکې

په کوچنيوالي کې د ډيرو ټولنيزو ارزښتونو سره پېژند ګلوي نلرو او په ورو، ورو چې لوييږو له هغوسره ډېره پېژند ګلوي ترلاسه کوو او په بېلابېلو ځايونو کې په داسې ډول چلند کوو چې نوربې له موږ څخه توقع لري. دغه چلنداو اصولو ته ټولنپوهان **ټولنيزقواعد** وايي. موږ له کوچينوالي څخه په ناځاپي توګه د ټولنيزو قواعدو په زده کولو پيل کوو او له دې لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیز کیږو. **ټولنیزکیدل** په یوځل او په لنډ وخت کې نه تر سره کېږي بلکه د پیدایښت له وخته پیل کېږي که څه هم د ژوند په لومړنیو کلونو کې، د ژوند کولو،دځان او چاپیریال د پاک ساتلو آداب، ټولنیز قواعد او ارزښتونه او همداسې نور ډېر موضوعات زده کوو. لیکن ورو ورو چې لویږو، زموږ د ژوند شرایط توپیر کوي او موږ باید زده کړو چې په نوي سني پړاو او کاري شرایطو کې څرنګه رفتار وکړو. د مثال په ډول: کله چې د ځوانۍ لومړنیو پړاوونو ته رسیږو، زموږ څخه توقع کېږي چې یولړ چارې تر سره کړو چې ترهغه مو پخوا نه ترسره کولې او یا یولړ چارې موچې پخوا تر سره کولې، نور هغه له دې وروسته تر سره نه کړو. یا هغه وخت چې تازه د زده کړې له بهیر نه وزګاریږو (فارغ التحصیل کیږو) او په کومه اداره یا کارخانې کې چې په کار بوخت کیږو، باید زده کړو چې په هغه نوي چاپیریال کې څرنګه رفتار او عمل وکړو.

د ژوند په اړه معلومات

هغه مهمې چارې چې دټو لنیز کیدو په جریان کې زده کوو، کولای شو، لاندې ټکوته ګوته ونیسو:

ټولنیز قواعد او ارزښتونه

د ټولنې غړي د ټولنیزکیدو له لارې د خپلې ټولنې د قواعدو او ارزښتونو سره پېژندګلوي تر لاسه کوي. پوهیږو چې ټولنیز قواعد او ارزښتونه په بېلابېلو ټولنو کې څه ناڅه توپیرلري او د ټولنې غړي باید زده کړې چې په خپله ټولنه کې کومې چارې په کوم ډول ترسره کړي او کومې چارې باید ترسره نکړي.

کاري وړتیاوې او ځانګړنې

ټولنیز ژوند د ځانګړو وړتیاوو غوښتونکی دی. لیکن دغه وړتیاوې چې یوه برخه یې ساده او نورې برخې یې پیچلې دي، باید زده شي چې له زده کړې پرته د هغو په تر سره کولو به ونه توا نیږو. موږ هغه ټول د ژوند په بهیر کې زده کوو.

له نورو سره د اړیکو د ټینګولو څرنګوالی

له نورو سره د اړیکو ټینګول د ټولنیز ژوند یوه اړتیاده له نورو سره د اړیکو په ټینګولو کې بریالیتوب زموږ د ټولنیز ژوند د بریالیتوب لامل ګرځي. د بیلګې په ډول: په ټولنیز ژوند کې لازمه ده چې له خپلو دوستانو سره په مهربانۍ رفتار ولرو او له پردیو سره په

(c) ketabton.com: The Digital Library

عادي ډول اړيکې ولرو. کله چې څوک زموږ لپاره کوم کار ترسره کوي باید له هغه څخه مننه او قدر داني وکړو او که چېرې زموږ حق ضايع کوي باید د هغه په وړاندې د مخالفت او ناخوښۍ اظهار وکړو.

د لوست تکراره

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- په مختلفو ټولنو کې وګړي له يوبل څخه په کومو مسايلو کې توپير لري؟

۲-ولې خلک په بېلابېلو هېوادونو کې ډول ډول دودونه لري؟

۳- په ټولګي کې د ښوونکي د رفتار بېلګې کومې دي؟ بيان يې کړئ.

۴- موږ د ټولنې قواعد، رفتارونه او ارزښتونه څرنګه زده کوو؟

۵- موږ د ټولنيزکيدو له لارې کوم څيزونه زده کوو؟

۶- له نورو سره اړيکې درلودل څه اهميت لري؟

۷- د انسان عاطفي رفتار څه ډول وي؟ يو مثال راوړي.

کورنۍ دنده

يو دوه کلن ماشوم د يو نوي پيداشوي ماشوم سره پرتله کړئ او په ګوته کړئ چې:

۱- د دوه کلن ماشوم کوم څېزونه زده دي چې ديو نوي پيداشوي ماشوم زده ندي.(د مثال په توګه: کولای شئ چې لاندې چاروته پام وکړئ: خبرې کول، په لاره تلل، لوبې کول، خنديدل، د کورنۍ د غړو پيژندل، او ....)

۲- د خپلو ليدنو پايلې په خپلو کتابچو کې له ځانه سره وليکئ او په راتلونکي ساعت کې يې ټولګي ته له ځانه سره راوړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزکيدو لاملونه(١)

په تير لوست کې مو ولوستل چې انسان د خپلې ټولنې د قواعدو او ارزښتونو په زده کولو سره ټولنيز ژوند او ټولنيز شخصيت پيدا کوي او په يوه ټولنه کې د ژوند کولو لپاره لازمه پوهه او وړتيا تر لاسه کوي. په دې لوست کې غواړو چې دغه مطلب له لرې څرګندونې سره د ټولنيزکيدو د لاملونو په اړه وڅيړو.

پرتله يې کړئ

کورنۍ او د هم لوبو ډله د انسان د ټولنيزکيدو د لاملونو له ډلې څخه يو لامل ګڼل کيږي، ستاسو په اند:

١- ماشوم کوم څيزونه د کورنۍ په چاپيريال او کوم څيزونه د خپلو همزولو او هم لوبو په ډله کې زده کوي،

٢- د ټولنيزکيدو له اړخه، کورنۍ ډېر ارزښت لري او که د همزولو او هم لوبو ډله؟ ولې؟

کورنۍ

کورنۍ هغه ډله او هغه چاپيريال دی چې غړي يې د نسبي او نسبتي تړاوونو له امله له يو بل سره دوامداره، ټينګې او نږدې اړيکې لري. ماشوم په يوه کورنۍ کې نړۍ ته سترګې غړوي او د کورنۍ غړي لومړني خلک دي چې هغه يې پيژني. ماشوم د خپل ژوند په لومړنيو کلونو کې د ټولنيزو ارزښتونو او اصولو په زده کولو کې ډېر تياری لري، ځکه چې د پيدايښت په پيل کې هغه د يوې سپينې تختې په څېر له هر ډول خبرتياوو، معلوماتو او وړتياوو څخه تش دی او دا کورنۍ ده چې په دغو حساسو کلونو کې ماشوم ته ټولنيزقواعد او ارزښتونه ور زده کوي. د مثال په توګه: مور په کورنۍ کې زده کوو چې:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- ځرنګه خبرې وکړو،
- خپل مور پلارته او د کورنۍ مشرانو او لويانو ته درناوی وکړو،
- ځرنګه د خپل ځان او چاپېريال پاکوالی وساتو.
- د خپلې کورنۍ له غړو سره مينه ولرو،
- ځرنګه له نورو سره رفتار او ژوند وکړ،
- ښه او بد يوله بل ځخه جلا کړو،
- په ديني عقايدو او ارزښتونو باور وکړو،

کورنۍ د آدابو او د ژوند کولو ځينې لارې چارې په قصدي توګه او د يو پلان او موخې له مخې نوي نسل ته ورښيي، خو د دغو آدابو يوه برخه په ناڅاپي او غير قصدي ډول زده کېږي.

د بېلګې په ډول: د والدينو(پلار او مور) اخلاق کېدای شي چې د يو اخلاقي نمونې په توګه د هغوی ماشومانوته ولېږدول شي، په داسې حا ل کې چې ښايي دوی ونه غواړي چې د هغوی ماشومان دې د دوی لاره ونيسي(د هغوی د اخلاقو تقليد دې وکړي) نو په دې توګه، که چېرې پلار او مور د ښه اخلاقو او ښو رفتارونو څښتنان وي د هغوی او لادونه به هم د ښو اخلاقو څښتنان شي ا و برعکس که هغوی بد رفتاره او بد خويه وي د هغوی او لادونه به هم د دغه اخلاقو تقليد کوي او هغه به زده کوي، ځکه چې پلار او مور د خپلو او لادونود شخصيت مهمې بېلګې اوښکارندوی دي. د مور او پلار په څنګ کې د کورنۍ نور غړي د کوچنيانو نږدې خپلوان چې تل هغوی سره تګ او راتګ لري او يا تل ورسره اړيکې لري د کوچني په شخصيت نيغ په نيغه اغېزه لري. په ځانګړې توګه مشران ورونه او خويندې، ترونه، د تره زامن، تروړګانې او نيکونه او د هغو په شان نور چې تل بې د کوچني سره سروکاروي د کوچني د شخصيت په جوړولو کې مستقيمه اغېزه لري.

له دې امله چې په هر هېواد کې مذهبي، قومي، طبقاتي کوچني فرهنګونه مو جود دي چې دا کوچني فرهنګونه دکو رنۍ له خوا ساتل کېږي او رواج پيدا کوي. نوی نسل د

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنۍ له خوا په ځانګړو کوچنیوفرهنګونو تړاو پیدا کوي نوله همدې امله، کورنۍ د ماشومانو د شخصیت په تشکل او د هغوی د هیلو او ارزښتونو په ټاکلوکې ارزښتناکه ونډه لري. خو دا باید په پام کې ولرو چې د کورنۍ، ټولنې او چاپیریال اغېزې پر انسان باندې د هغه د واک دله منځه وړلو یا لیرې کولو په معنا نده. په حقیقت کې د کورنۍ له چاپیریال او نږدې خپلوانو سره اړیکې د کوچني د شخصیت د تشکل لومړنی او جوړونکی لامل شمېرل کېږي.

په افغاني ټولنه کې د مور شخصیت د کوچني د کړو وړو او اخلاقو په توجیه کې د کورنۍ د هر غړي په پرتله ډېر اغېزمن دی.

دهم لوبو او همزولو ډله

ماشومان ورو ورو د کورنۍ له چاپېریال څخه د بهر په لورګام پورته کوي او د خپلو همزولو سره په لوبو او تفریح پیل کوي. ماشومان په لوبوکې ټولنیز رولونه لوبوي او له دې لارې د مهمو ټولنیزو رولونو، لکه د **پلار، او مور، ښوونکي، پولیس،** او داسی نورو سره پیژند ګلوي تر لاسه کوي. ماشومان د دغو رولونو په تر سره کولو سره د مهمو ټولنیزو رولونو سره پیژند ګلوی ترلاسه کوي او په راتلونکي کې د دغو رولونو د تر سره کولو لپاره تیاریږي.

سربیره پردې، ماشومان د دغو لوبو له لارې زده کوي چې څرنګه یوله بل سره اړیکې ټینګې کړي، څرنګه مخالفت وکړي، څرنګه هوکړه او موافقه وکړي، څرنګه دښمني او شخړه وکړي او څرنګه سوله وکړي. دغه چارې ښایې په ښکاره کې ساده په نظر راشي خو د ټولنیز ژوند لپاره ډېر اړینې او مهمې دي. همزولي او هم لوبي د ماشوم پر شخصیت او رفتار باندې ژور اغېز کوي. هغوی له یو بل څخه د جامو مډل، ځانګړي اصطلاحات او خاص رفتارونه زده کوي او د خبرواترو له لارې چې د خپلو همزولو سره یې کوي د خپلو هیلو او غوښتنو کچه په ډاګه کوي. سر بیره پردې د همزولو ترمنځ داسې خلک هم شته چې د مشرۍ(رهبرۍ) رول ترسره کوي او نور دهغه له شخصیت، رفتار او اخلاقونه پیروي کوي. داسې خلک پر خپلونورو همزولو باندې ډیره اغیزه کوي. دغه ټکي ته په پاملرنې سره هغه ژور او پراخ تاثیرات چې همزولي یې کولای شي پر موږ ولري، باید کوښښ وکړو چې خپل دوستان د پیژند ګلوی او دقت له

مخې وټاکو او هیڅ کله د بدو دوستانو لار ونه نیسو. د هغوی د ناوړه افکارو او عملونو څخه هیڅکله هم پیروي ونکړو.

د اسلام ستر پیامبر ﷺ دې ټکي ته پام کړی او په ښکاره ډول یې خپل پیروان دې مهمې موضوع ته متوجه کړي دي او فرمایي: هر وګړی د خپل دوست پر دین وي او له تاسو نه هر یو باید پام وکړي چې له چاسره د دوستۍ پیمان تړئ.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- کورنۍ د ټولنیز کیدو په برخه کې څه اهمیت لري؟
۲- د کورنیو د غړو تر منځ اړیکې څرنګه وي؟ بیان یې کړئ.
۳- انسان د ژوند په کومو پړاوونو کې ډیرو زده کړو ته تیاری لري؟
۴- مور په کورنۍ کې کوم څیزونه زده کوو؟
۵- کورنۍ څرنګه زموږ شخصیت جوړ وي؟
۶- په کورنۍ کې څوک له ټول زیات د کوچني په شخصیت اغېزمن دی؟
۷- له مور او پلار نه پرته نور کوم وګړي د کوچني د شخصیت په جوړښت کې اغېزمن دي؟
۸- موږ د خپلو همزولو له لوبو څخه کوم کارونه زده کوو؟
۹- کوچنیان له همزولو او هم لوبو سره د اړیکو له امله کوم رولونه زده کوي؟
۱- د خپل هم لوبو او ښودوستانو په ټاکلو کې کوم مسؤولیتونه موږ ته متوجه دی؟

کورنۍ دنده

له خپلو دوستانو او د کورنۍ له غړو سره د کورنۍ او د همزولو او هم لوبو په اړه سلا وکړئ او هغه کارونه چې موږ یې د دوی له هریوه نه زده کوو په یو لست کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیزکیدو لاملونه(۲)

په تیر لوست کې مو د ټولنیزیدو دوه لاملونه وپيژندل او په دې لوست کې به د ټولنیزکیدو د نورو لاملونو سره پیژند ګلوي تر لاسه کړو.

خبرې اترې وکړئ

ښوونځی او ټولنیزې رسنۍ د ټولنیزکیدو دوه نور لاملونه دي. ستاسو په اند:

۱- په ښوونځي کې کوم شیان زده کوو؟

۲- له رسنیو څخه کوم څیزونه زده کوو؟

۳- د ټولنیز کیدلو د لاملونو له ډلې څخه یې کوم یو ښه دی؟ ولې؟

ښوونځی

په معاصرو ښلابیلو ټولنو کې نژدې ټول ماشومان د اوه کلنۍ په عمر ښوونځي ته لیږي. نن ورځ داسې علوم، تخصص او زده کړې اړینې دي چې کورنۍ نه شي کولای هغه خپلو ماشومانوته ور زده کړي، نوله همدې امله ښوونځي دغه وظیفه پر غاړه اخیستې ده. ښوونځی ماشومانوته د لوستلو، لیکلو او شمېرلو ورتیاوې او مهارتونه ور زده کوي. همدارنګه ماشومان په ښوونځي کې د ټولنیز ژوند له اړینو چارو او برخو سره، دیني چارو تاریخ، جغرافیه، کیمیا، فزیک، ریاضي، او عقایدو سره پیژند ګلوی تر لاسه کوي او هغه زده کوي. ښوونځی هغه لومړنی رسمي چاپیریال دی چې ماشوم له هغه سره مخامخ کیږي. ماشوم په ښوونځي کې د رسمي رولونو او دندو سره تړاو نیسي.

د خلکو تعاملات اوچلند یو له بل سره په ښوونځي کې عاطفي نه دي بلکه اړیکې او چلندونه په دې چاپیریال کې رسمي او غیر عاطفي وي. له هغو موضاعاتو او چارو سربېره چې په رسمي توګه په ښوونځي کې زده کوونکو ته ورښودل کیږي، ډیرې خبرې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

موضاعات او اصول شته چې زده کوونکو ته په نا خبره او ناڅاپي ډول ورښودل کېږي.

د بیلګې په توګه:

زده کوونکي د ښوونځي د ورځني پروګرام ترڅنګ زده کوي چې:

۱- نظم مراعات کړي،

۲- پاکوالی په پام کې ولري،

۳- نوبت په پام کې ونیسي،

۴- د ښوونځي د چارواکو داوامرو پیروی وکړي،

۵- په زده کړه، لوستلو او نورو ټولو ښوکارونو کې له نورو سره سیالي وکړي،

۶- د بریالیتوب د لاسته راوړلو لپاره کوښښ وکړي،

د ښوونځي تر څنګه جومات هم د زده کوونکو د ټولنیزې ورتیا په لوړولو کې ډېر مهم او رغوونکی رول لري. کوچنیان په جومات کې د تعلیم له طریقه دا زده کوي چې له استاد، مشرانو او مقدسو ځایونو په وړاندې باید په ځانګړي ډول برخورد وشي او دیني مظاهرو او شعایروته د ژوند د نورو مظاهرو په پرتله ډېر درناوی وکړي. په کوچنیانو کې په بنسټیزه توګه ایماني تمایلات او مینه په جومات کې د تعلیم کولو له پړاونه پیل کېږي. همدارنګه د جماعت په لمانځه کې ګډون هم په هغوی کې ایماني جذبې لا بډایې کوي. د کوچني اړیکې له هغو کسانو سره چې جومات ته د عبادت کولو لپاره تګ راتګ کوي تقویه کېږي.

له جومات نه وروسته د ژوند چاپیریال او ماحول هم د کوچني په ژوند ډېره اغېزه کوي، ټولنیز مراسم او هغه عمومي پروګرامونه چې د هغه له امله د ښار او کلي ځینې خلک را ټولیږي هم د کوچني پر شخصیت اغېزه کوي.

ډله ییزه رسنۍ

په تیرو وختوکې به خلکو خپل د اړتیا وړ معلومات زیاتره د شخصي اړیکو له لارې او یا د نورو خلکو له لارې تر لاسه کول خو نن ورځ ټولنیزې رسنۍ معلومات په ډېره چټکتیا سره ډېرو خلکو ته رسوي.

د ټولنیزو رسنیو وسایل په لاندې ډول دي: رادیو، تلویزون، انټرنیت، ورځپاڼه او مجله. موږ او ډېر نورکسان خپل زیاتره وخت د ورځپاڼو یا مجلو په لوستلو، رادیوته په غوږ نیولو، د تلویزون په لیدلو یا سینماته په ورتګ تېروو. په ځانګړې توګه په ښارونو او هغو کلو کې چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بریښنا انرژۍ شتون لري او تلویزوني شبکې او چینلونه فعالیت ولري، ماشومان له نورو څخه ډېر خپل وخت د تلویزون په لیدلو تېروي. ټولنیزې رسنۍ نژدې د هرشي په اړه خپلو اوریدونکو او لیدونکوته معلومات ورکوي. د مثال په توګه: د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه د ورځنیو پېښو خبر ورکوي، د هوا او موسم حالات څرګندوي، د علمي او تکنالوژۍ په اړوند او د پرمختګونو په اړه معلومات او خبرونه خپروي، تاریخي پېښې تشریح او بیانوي، د نړۍ د بېلابېلو وګړو د ژوند، فرهنګ او د ژوند د لارو چارو په اړه خبرې اترې او خبرونه خپروي، د نړۍ د ملتونو عقاید، ارزښتونه او رواجونه تشریح کوي او د هغو پټ اړخونه څرګندوي.
د معلوماتو او خبرونو د پراخې کچې او اندازې په نظرکې نیولو سره چې د رسنیو لخوا خپرېږي او همدارنګه هغې پراخې ګټې ته په پام سره چې د رسنیو څخه اخیستل کېږي، کولای شو دا اټکل وکړو چې رسنۍ د خلکو پر فکر، احساس، عقایدو او دودونو څومره ژور او پراخه اغېزه کولای شي.
باید په پام کې ولرو چې ټولنیزې رسنۍ ،کیدای شي مثبته یا منفي اغیزه ولري.د بېلګې په توګه:که چېرې په دقیقه اوکره توګه وکارول شي کولی شي چې د ارزښتونو، قواعدو او ځایي عقایدو او رواجونو د ځواکمن کېدو لامل شي او ملي یووالی او هویت ځواکمن کړي. لیکن له هغه پرته همدغه وسایل کولی شي چې د مذهبي اوفرهنګي ارزښتونو او رواجونو د ویجاړۍ لامل وګرځي او ملي یووالي او هویت ته زیان ورسوي.
ډله ییزه رسنۍ او د ډله ییزو اړیکو وسایل د انسان عقل او شخصیت ته د جهت ورکولو او تشکل وسایل شمېرل کېږي.که چېرته له هغو څخه د یو هېواد په آبادولو او سالمه لارښوونه کې ګټه واخیستل شي،کولای شي هغه ملت یو حیرانوونکي پرمختګ او تمدن ته ورسوي. اوکه د دښمن په لاس کې ولوېږي نو له هغه نه به یوه تباه کوونکې وسیله جوړه شي چې د هېواد اوس او راتلوونکې به له تباهۍ سره مخامخ کړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- وروسته له کورنۍ، هم لوبو او دوستانونه کوم شي کولای شي چې د انسان په شخصیت اغېزه وکړي.

۲- ولې کورنۍ خپل اولادونه وروسته له اووه کلنۍ نه ښوونځي ته استوي؟

۳- ښوونځی کوچنیانو ته کومې ورتیاوې ورزده کوي؟

۴- د وګړو کره وره په ښوونځي کې باید څرنګه وي؟

۵- په جوماتو کې کوچنیان کوم شیان زده کوي؟

۶- د ژوند چاپیریال کوچني او تنکي ځوانان څنګه رهبري کوي؟

۷- ډله ییزه رسنۍ څه شی ته وایي؟

کورنۍ دنده

په افغانستان کې په ډله ییزو رسنیو او د هغو په پروګرامونو باندې رڼا واچوئ او د هغو مثبتې او منفي اغېزې په دوه مخونو کې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند پړاوونه

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

انسان د عمر له پلوه په ژوند کې څو پړاوونه تېروي . له ټولنيز اړخه، هر يو د دغو پړاوونو څخه د ځانګړو ارزښتونو او اصولو درلودونکي دي چې بايد په پام کې ونيول شي.

دغه واقعيت ته په پام سره، لاندې پوښتنوته ځواب ورکړئ:

۱- د عمر پړاوونه کوم دي؟

۲- د هرسني پړاو ارزښتونه او اصول کوم دي؟

ټولنپوهانو د انسان د ژوند لپاره ډېر شمېر پړاوونه بيان کړي دي. دغه پړاوونه په بنسټيزه توګه د ژوند اړوند دي خو د انسان د ژوند اړوند پړاوونه په عين حال کې ټولنيز هم دي. په ټولنه کې د انسان د ژوند هر پړاو له بل پړاو څخه توپير لري.

ځکه نو موږ بايد زده کړو چې د ژوند په هر پړاو کې څه ډول رفتار وکړو. د دغو پړاوونو او له هغوی سره جوخت د متناسبو ارزښتونو پېژندل کولی شي له موږ سره د ژوند په پوهېدنه او پېژندنه کې مرسته وکړي. په دغه لوست کې د انسان د ژوند بېلابېل پړاوونه څېړو:

د ورکتوب پړاو

د ورکتوب پړاو پخوا ډېر لنډ وه، له دې امله چې کوچنيان ډېر ژر په کروندو او کار ځايونو کې په کار ګمارل کېدل او له لويانو سره يې اوږه په اوږه کار کاوه. خو په اوس وخت کې نژدې په ټوله نړۍ کې کوچنيان په ډېره هوساينه کې ژوند کوي او په تفريح او زده کړه بوخت وي.

د ورکتوب يا کوچنيوالي موده د انسان د ناتوانۍ او ناپوهۍ موده ده. له همدې امله، پلار او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور او د کورنۍ مشران هڅه کوي چې د خپلوکوچنيانو لپاره خوندي او مناسب شرايط چمتو کړي چې د هغوی کوچنيان د ټولنيز ژوند له پلوه پرمختګ وکړي. کوچنيان په تېتو عمرونو کې ډېر په تفريح او لوبو بوخت وي او پلار او مور د کوچنيانو لپاره د لوبو ډول ډول وسايل چمتو کوي او د هغوی لپاره خوندي او مناسب شرايط برابروي چې وخت په خوښۍ تير کړي. نن ورځ د کوچنيانو لپاره ځانګړي کتابونه چې په هغو کې ډېر له انځورونو او تصويرونو څخه ګټه اخيستل کېږي او همدارنګه تلويزيوني خپرونې د هغو د بوختيا او د ژوند د لارو چارو د زده کړې لپاره چمتو کېږي.

کوچنيان معمولاً له کار، اقتصادي بوختيا او چارو معاف دي او ډېر ټولنيز او د کورنۍ مسؤوليتونه او دندې دوی ته نه سپارل کېږي. کوچنيان له شېږ کلنې نه وروسته په پټو سترګوتقليد کوي او له هر چانه زيات د مور او پلار، مشرانو ورونو او خويندونه اغېزمن کېږي. خو له اووه کلنۍ نه وروسته د ژوند مسئلې او ورټياوې په دوه طريقو زده کوي:

يوه طريقه له چاپيريال، دوستانو، کورنۍ، رسنيو او داسې نورو نه په ناخبره توګه اغېزمن کېږي. او دوهم دا چې لوست او تلقين زده کوي. اوسني کوچنيان تر اتلس کلنۍ پورې د ژوند کوم لوی مسؤوليت نه لري او که چېرته کومه تېروتنه وکړي نو د لويانو په شان سزا نه ورکول کېږي. خو په اسلامي تعاليمو کې د کوچنيانو د ودې سن له اتلس کلنۍ څخه ټيټ ټاکل شوی دی. په اسلامي فقه کې د هلک او نجلی احتلام ته رسيدل د هغوی د کوچني والی او ځوانۍ ته د رسيدو سرحد بلل کېږي. کله چې هلکان او نجونی احتلام ته رسيږي د ټولنيز او اخلاقو له پلوه هم په هغوکې بدلونونه راځي. له دې بدلونونو څخه يو يې هم د مسؤوليت منني حس دی.

د ځوانۍ پړاو

ځواني چې له اتلس کلنۍ څخه پيل کېږي، د انسان د ژوند له پړاوونو څخه يو ضروري پړاو ګڼل کېږي. د دغې مودې لومړني کلونه د ډېرو خلکو لپاره د لوړو زده کړو د تر سره کولو موده ده. همدارنګه ډېر ځوانان واده کوي اوکورنۍ جوړوي. د هغو له ضروري پېښو څخه چې کيدای شي د ژوند په دغه پړاو کې پيښ شي، يو هم په يوه دنده بوختيا ده چې ممکن د ژوند تر وروستيو په هغه دنده کې پاتې شي او هغې دندې ته دوام ورکړي. د ژوند دغه پړاو د يوه ځانګړي سبک لرلو ته اړدی چې په بېلابېلو ټولنوکې توپيرلري. ځوانان په بېلابېلو ټولنوکښې دلويانوپه پرتله مختلفي جامې اغوندي او د رفتار او کړو وړو له اړخه هم ډېر فعال او ځواکمن وي. په ټوليزه توګه، د ځوانانو د ژوند سبک د لويانو په پرتله تر ډېرې کچې توپير لري. کابو په ټولو ټولنوکې ډېر اړين مسؤوليتونه ځوانانو ته نه سپارل کېږي. له دې امله چې هغوی د ژوند په ځينو برخوکې له اړينې تجربې څخه برخمن ندي.

د عمر منځنی پړاو

د عمر منځنۍ موده چې له۳۰ کلنۍ څخه پیلېږي، د خپلو ځانګړو غوښتنو او اصولو درلودونکی ده. په دغه موده کې خلک د چارو د تر سره کولو لپاره اړینه انرژي لري او هم یې له ژوند څخه یوه ښه تجربه ترلاسه کړې وي. له دې امله کولای شو چې د ژوند دغه پړاو ته د خلکو د عمر د پخوالي پړاو ووایو. له همدې امله ده چې د کورنۍ او ټولنې په سطح اړین مسؤولیتونه معمولاً هغو خلکوته چې د عمر له پلوه په دغه پړاو کې وي، سپارل کېږي.

خلک د منځني عمر لرونکو څخه هیله لري چې د دغه پړاو خاص ارزښتونه، قواعد او آداب رعایت کړي. له هغوی څخه هیله کېږي چې د جامو په اغوستلو،کړووړواوناسته ولاړه کې د ځوانانو په پرتله ځان تکړه اوځواکمن وښيي. ډیر هغه کړه وړه چې د هغو تر سره کول د ځوانانو لپاره د منني وړ اوښه برېښي، امکان لري چې د منځني عمر لرونکو خلکولپاره د هغو تر سره کول ښه او د منني وړنه وي. ځوانان چې ورو ورو د منځني عمر پړاوته نژدې کېږي، د دې پړاو آداب او قواعد زده کوي.

د ډیر عمر (بوډا والي) پړاو

د انسان د ژوند وروستی پړاو د بوډاتو ب پړاو دی. په مذهبي او سنتي ټولنوکې، د بوډاتوب دوره د عزت او احترام پړاو دی. په دغو ټولنو کې، د بوډاګانو فزیکي فعالیتونه کمرنګه کېږي لیکن د هغوی فکري مشارکت ډېرېږي. د ډېر عمرونو لرونکي خلک (بوډاګان) د ډېرو تجربو د لرلو له امله پریکړې کوي او یا هم لږ ترلږه له دوی سره سلاکېږي. لیکن په معاصرو او پرمختللو ټولنوکې، د ډیر عمر لرونکو خلکو حالت توپیر کوي.هلته کله چې خلک د ژوند دغه پړاوته ورسېږي، متقاعد کېږي او خپل ځای باید د ټولنې ځوانانو ته ور پرېږدي. خو د اسلام د مقدس دین له نظره لویان ډیر حقوق لري چې له هغې ډلې نه د هغوی د مادي او معنوي اړتیاوو پوره کولو نه یادونه وکړو. کورنۍ باید لویانو ته درناوی وکړي او د هغوی د ژوند اړتیاوې لکه، خواړه،پوښاک، او استو ګن ځای ورته پوره کړي او تر خپله وسه د هغوی ستونزې حل کړي، که چېرته ناروغ شي، هغوی باید د علاج لپاره ډاکتر او یا روغتون ته بوځي. که چیرته کوم شي ته اړتیا پیداکړي ،باید پوره شي او ښه سلوک ورسره وشي. او د خدای (جل جلاله) د رضا په خاطر هغوی ته د هو ساینې اوآرامه ژوند زمینه مساعده کړي، د هغوی په وړاندې له سپکاوي اوبد سلوک نه ډډه وشي. که چیرته لویان(بوډاګان) خپلوان ونه لري دولتونه مکلف دي د دوی د اعاشې، اباتې او د ژوند د هوساینې او سو کالۍ د وسایلو پوره کول په غاړه واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- انسان د ټولنیز ژوند په موده کې کوم پړاونه تیروي؟
۲- د کو چنیوالي په پړاوکې د مور او پلار دندې د کوچنیانو په وړاندې څه شی دي؟
۳- د کوچنیوالي پړاو کومې ځانګړنې لري؟
۴- د ځواني دوران له څوکلنۍ نه پیل کېږي او دا پړاو ځوانانو ته څه ارزښت لري؟
۵- د منځني سن پړاو کومې ځانګړتیاوې لري؟
۶- ولې د ډیر عمر خاوندان د پریکړې او تصمیم نیولو په سر کې ځای لري؟
۷- د اسلامي نړۍ او د غرب نړۍ د بوډاګانو د موقف او موقعیت توپیر په څه شي کې دی؟

کورنۍ دنده

د کوچنیوالي او ځوانۍ پړاو پرتله کړئ.

د لومړي څپرکي لنډیز

• هره ټولنه خپل ځانګړی فرهنګ لري اوپه فرهنګ کې داسې اصول او قواعد ځای لري چې د ټولنې غړي د خپلو کړو وړو په ترڅ کې په هغو عمل کوي.

• له نورو سره اړیکې در لودل دټولنیز ژوند یوه اړتیاده.له نورو سره په اړیکو در لودلو کې بریالیتوب، په ټولنیز ژوند کې زموږ د بریالیتوب لامل کرځي.

• کورنۍ او د هم لوبو ګروپونه د انسان د اجتماعي کیدو له لاملونو څخه شمېرل کېږي.

• کورنۍ هغه ډله ده چې غړي یې د نسبي اونسبتي تړاوونو له امله له یو بل سره دوامداره ټینګې اونږدې اړیکې لر ي.

• ښوونځی اوډله ییزې رسنۍ هم د ټولنیز کېدو دوه نورلاملونه ګڼل کېږي.

•ټولنیزې رسنۍ په لږوخت په ډېره چټکتیا سره اطلاعات رسوي. چې دا رسنۍ له رادیو، تلویزیون، انټرنیټ،ورځپاڼو، مجلو اونورو څخه عبارت دي.

• د کوچنیوالي پړاو، د ځوانۍ پړاو، د منځني عمر پړاو او د بوډاتوب پړاو د انسانانو د ژوند بېلابېل پړاوونه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکي

ټولنیز نظم

په دې فصل کې لاندې موضوعات زده کوو؛

- ټولنیز نظم څه شی دی؟
- د ټولنیز نظم لاملونه (۱)
- د ټولنیز نظم لاملونه (۲)
- ټولنیزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۳)
- ټولنیزې سرغړونې او د هغو ډولونه (۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

هيله کېږي چې زده کوونکي د دې څپرکي تر لوستلو وروسته:

- د ټولنيز نظم معنا او ارزښت وپېژني،
- د ټولنيز نظم د لاملونو سره پېژند ګلوی تر لاسه کړي،
- د ټولنيز نظم له رامنځته کولو سره علاقه مند شي،
- ټولنيزې سرغړونې وپېژني،
- د ټولنيزوسرغړونو لاملونه وپېژني،
- له قانون سره علاقمند شي،
- له ټولنيزو جرمونو او سرغړونو څخه کرکه وکړي.

ټولنيز نظم څه شی دی؟

پرتله يې کړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او بيا د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

۱- آيا تاسو د شاتو د مچيو او يا د مېږيو خونه ليدلې ده او پوهېږئ چې هغوی څرنگه ژوند کوي؟

۲- د شاتو د مچيو او د انسان د ژوند تر منځ څه توپيرونه او ورته والی وينئ؟

څرنگه چې پوهېږو انساني ټولنه له ډېرو وگړو او ډلو څخه رامنځته کېږي، د دغو ډېرو وگړو د شتون، د گروپونو د ډولونو او په اړيکو کې د اختلاف سره سره ټولنه په دوامداره توگه د يو نظم او سمون څخه برخمنه وي چې موږ کولی شو په هغې کې په هو ساينه ژوند وکړو.

د دغې مسئلې د پوهيدو لپاره يو مثال راوړو: ښايي تاسو د شاتو د مچيو او يا مېږيو خونه ليدلې وي. د شاتو مچۍ او مېږي ټولنيز ژوند لري او ډېر شمېر يې په يوه خونه کې ژوند کوي. ټولنيز ژوند په دې معنادی چې هريو يې يوه ځانگړې دنده پرغاړه اخيستې او په ښه توگه يې تر سره کوي.کله چې په سل گونو مچۍ په يو ځای کې سره ژوند کوي، که چېرې د دوی ترمنځ کره نظم او همغږی وجود ونه لري، د هغوی ټولنيز ژوند به ډېر ژر له منځه ولاړ شي او دوام به ونه مومي. هغه څه چې د شاتومچۍ او يا مېږيان د يو بل تر

ځنګ را ټولوي هغه ځانګړې غریزه ده چې خدای (جل جلاله) د دوی په وجود کې نغښتې ده. هغوی له دې پرته چې د خپلو مشرانو او لوړو چارواکو له حکمونو څخه سرغړونه وکړي، خپلې چارې مخته بیایي او لامل یې دادی چې دوی په همدا شان پیدا شوي دي او له هغه پرته څه نه شي کولای.

د انسان ژوند څه ناڅه د شاتو د مچیو ژوند ته ورته دی. ځکه چې انسانان هم ټولنیز ژوند لري، ډېرشمېر خلک په یوه ټولنه کې ژوند کوي، له یوبل سره اړیکې لري او له یوبل سره مرسته کوي. لیکن د انسان د ژوند او د شاتو د مچیو د ژوند تر منځ یو بنسټیز توپیرشته او هغه هم دادې چې: کوم عامل یا لامل چې انسانان د یوبل ترڅنګ سره راټولوي او د ټولنیز ژوند امکان ورته چمتو کوي، پیدایښي خاصیت نه دی بلکه ارزښتونه، قواعد، قانون او په ټولنیزه توګه یو فرهنګ دی. د نظم منته د انسانانو له خوا په ارادي او عقلمندۍ سره منځ ته راځي خو د شاتو د مچیو نظم غیر ارادي او فطري بڼه لري.

ټولنیز نظم څه شی دی؟

د دې لپاره چې د دغې موضوع په مفهوم په ښه توګه وپوهېږو، ټولنیز نظم په دوو کوچنیو او لویو کچو تر څېړنې لاندې نیسو.

کوچنۍ کچه (سطح)

په کوچنۍ کچه له ټولنیز نظم څخه موخه او منظور دادی چې د ټولنې وګړي په آسانۍ سره د یوبل په کړو وړو پوهېږي او درک کوي یې، له دې امله هغوی کولای شي چې د یوبل له کړووړو نه وړاند وینه وکړي او په آسانۍ له یوبل سره اړیکې را منځته کړي. د بېلګې په توګه: کله چې تاسو د یو توکي د پېرېدو لپاره یو دوکان ته ورځئ، خپله غوښتنه ورته بیانوئ او هغه ستاسو په منظور پوهېږي او که چېرته ستاسو د اړتیا وړ توکی ولري، هغه توکی تاسوته درکوي او په بدل کې یې خپلې پیسې اخلي.

دغه موضوع چې په ښکاره ډېره ساده برېښي، په حقیقت کې ډېره پېچلې او په عین حال کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره ضروري ده. ستاسو اړيکه له دوکاندار سره په دې سبب په ډېره سادګۍ رامنځته شوه چې تاسو دواړو يوه ګډه او مشترکه ژبه درلوده او د ګډو ارزښتونو او اصولو څخه برخمن وئ. او که چېرې هغه يو پردی موجود وي او ستاسو د ارزښتونو او فرهنګي اصولو سره آشنايي ونه لري، تاسو نه شي کولی چې يوله بل سره په آسانۍ اړيکې ټينګې کړئ.

نو موږ له دې امله کولای شوچې له خلکو سره اړيکې ټينګې کړو چې موږ ټول د ګډو ارزښتونو او قواعدو څخه برخمن يو. موږ کولای شو د نورو د احتمالي کړووړو او رفتارونو اټکل وکړو او د هغه پر بنسټ، له هغوی سره چلند وکړو.

لويه کچه (سطح)

کله چې د نظم په هکله په لويه کچه خبرې کوو، زموږ موخه په بېلابېلوګوندونو، ډلو، بنسټونو او په ټوله ټولنه کې نظم دی. د بيلګې په توګه:کله چې تاسو سهار وخته: نانوايي ته ځئ او ډوډۍ رانيسئ، بېرته کورته راځئ او د سهار ډوډۍ خورئ او د ښوونځي په لور روانېږئ ښوونځي ته ځئ او درس لولئ، هيڅکله دغو ځايونوته د تګ څخه مخکې شک او ګومان نه کوئ چې امکان لري نن **نانوايي، کور** او يا هم **ښوونځی**خپل ورځنې کارته دوام ورنه کړي او په بل کار بوخت وي. له دې څخه څرګندېږي چې ټولنه د يو ډول نظم او قواعدو څخه برخمنه ده چې هرشی پرخپل ځای دي: مختلف مؤسسات، بنسټونه، اوګوندونه هره ورځ خپلو عادي کارونو ته دوام ورکوي. خلک د تل په شان خپل کارونه کوي او د هېواد د قانون څخه پيروي کوي.په حقيقت کې، ټولنه د يو انجن په څېر ده چې د ډېرو ورو او لويو برخو څخه رامنځته شوې او په يو ځانګړي نظم او همغږۍ سره کار کوي.

آيا له ځانه موکله پوښتلي دي چې ولې بېلابېلې چارې د تل لپاره د خپل معمول جريان له مخې تر سره کېږي او د ټولنې نظم په همدا شان دوام لري؟ د دغې پوښتنې ځواب به په راتلونکو لوستونوکې تر لاسه کړو.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- که په ټولنیز ژوند کې نظم او همغږي نه وي،څه به وشي؟

۲- د شاتو د مچیو او میږیو ژوند څه ډول دی؟

۳- د شاتو د مچیو او انسانانو د ژوند توپیر په څه شي کې دي؟

۵ ټولنیز نظم په کوچنی سطح څه معنا لري؟

۶- ټولنیز نظم په لویه کچه څه ګټه لري؟

۷- یوه بیلګه د نظم د کوچنی سطحې او یوه بیلګه د نظم د لوېې سطحې په اړه توضیح کړئ.

کورنۍ دنده

کوچنی نظم له لوی نظم سره پرتله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنیز نظم لاملونه(۱)

خبرې اترې وکړئ

تېر لوست ته په پام سره، ستاسو په اند:

۱- آیا زموږ ټولنیز ژوند نظم لري؟

۲- که چیرې ستاسو ځواب مثبت دی، څه شی ددې لامل ګرځي چې زموږ ژوند دې نظم ولري؟

لکه څنګه چې په تېر لوست کې مو لوستل، له دې سره چې انسان او د شاتو مچۍ دواړه ټولنیز ژوند لري، د شاتو مچۍ په فطري ډول ټولنیز ژوند ته دوام ورکوي.

له همدې امله ده چې د هغوی ژوند د زرګونو کلونو په لړکې بدلون نه مومي: د پېړیو، پېړیو راهیسې دوی په یوې طریقې سره خونه جوړوي، په یوه ډول د ګلونو ښېرازه (شیره) راټولوي او له هغه څخه شات جوړوي، په یوه ډول تغذیه کوي، او په یو شان کارونه سره وېشي. لیکن د انسانانو ټولنیزې اړیکې د یولړ اصولو، قوانینو او معیارونو پربنسټ ولاړې دي چې په ټولنه کې منځ ته راځي او وګړي یې له بل سره هوډ او موافقه کوي چې دغه معیارونه مراعات کړي.

نو په دې توګه، د دغو قواعدو او قوانینو پېژندنه چې زموږ د ټولنیز ژوند او اړیکو بنسټ جوړوي زموږ لپاره ډېر ارزښت لري چې په دغه او راتلونکو لوستونوکې به یې وڅېړو.

ټولنیز ارزښتونه

موږ د ډېرو څیزونو په اړه قضاوت او حکم کوو مثلاً: هغه ښه یابد، سم یا ناسم ګڼو. د بیلګې په توګه: یو بل ته درناوی کول، زده کړه، کارکول، رښتینولی او امانتداري ښه ګڼو. یو بل ته درناوی نه کول، بې احترامي، لټي، خیانت، چغلي او دروغ ویل بد ګڼو.

ټولنپوهان دغه ډول مفاهیم **ارزښت** بولي. ارزښتونه په بېلابېلو برخوکې زموږ د قضاوت

کولو معیار ګرځي. له ارزښتونو پرته خلک له یو بل سره د اړیکو په ټینګولو کې د ربړونو او ستونزو سره مخ کېږي، ځکه په دې حالت کې هغوی ګډ اخلاقي معیارونه او اصول نه لري چې د هغو په واسطه خپل او د نورو چلندونه وڅېړي. آن تردې چې که چېرې په یو ساده کار کې هم ګډ ارزښتونه شتون ونه لري، د پیوستون او توافق امکان نه لیدل کېږي، ځکه چې په دې صورت کې هغوی نه شي کولای پردې چې کومې چارې باید تر سره شي، کوم کړه وړه غیر عادلانه او کوم چلند ناسم دي، له یو بل سره همغږي شي او موافقه وکړي.

قواعد

که څه هم ارزښتونه زموږ په ژوندکې ډېر اهمیت لري، خو هغوی په هغه پیمانه ټولنیز دي چې نه شي کولای په کره او ژوره توګه زموږ چلندونه تنظیم کړي.

د مثال په ډول: **نوروته درناوی** د یو ارزښت په توګه، موږ ته صرف وایي چې یو بل ته درناوی کول ښه دی لیکن دانه وایي چې څرنګه باید یوبل ته درناوی وکړو. لکه څنګه چې پوهېږو په هره ټولنه کې په یوه ځانګړي ډول یو بل ته درناوی کوي. امکان لري چې یو ځانګړی چلند او یا عمل په یوه ټولنه کې درناوی او احترام او په بله ټولنه کې بې احترامي اوسپکاوی وګڼل شي.له دې امله، ارزشتونه باید په ځانګړو تګلارو واړول شي ترڅو موږ وکولی شوپه ورځنیو کړو وړو کې له هغو نه استفاده وکړو. انسانان له داسې وړتیاو نه برخمن دي چې کولای شي د دغو عامو ارزښتونو نه په ځانګړو ټولنیزو حالاتو کې دکړو وړو لپاره کړنلارې جوړې کړي. دغه کړنلارې د **قواعدو** په نامه یادیږي. څنګه چې پوهیږو د اسلام د سپېڅلي دین له ظهور نه وروسته مسلمانان له اسلامي ارزښتونو اوقواعدو څخه پیروي کوي چې بې شکه او په ټول باور سره د ټولنې دګړو کړه وړه او چلند په دقیقه توګه تنظیموي او په هغې لارې چې دوی خدای(ج) ته ورنږدې کوي او د دنیا او آخرت نیکمرغۍ ته یې رسوي، لارښوونه کوي. موږ د همدې قواعدو پر بنسټ دغه ځواک او وړتیا تر لاسه کوو چې په ښوونځي، اداره او بېلابېلو حالاتو کې یو له بل سره اړیکې ټینګې کړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز رول

قواعد يو له بل سره بې تړاوه او خواره واره ندي، بلکه هغوی په منظمو ډلوکې له يو بل سره اړيکې لري او له دې لارې زموږ اړيکې آسانوي او د ټولنيز نظم په ټينګولو کې مرسته کوي. د بېلګې په توګه: په کورنۍ کې د يوې مور رول او مقام په پام کې و نيسئ. خلک په يوه ځانګړې ټولنه کې، له ميندو څخه هيله لري چې د خپلو او لادونو لپاره ځانګړې چارې ترسره کړي. هغه چارې چې موږ يې له ميندو څخه هيله لرو. په حقيقت کې هغه قواعد دي کوم چې د مور **رول** پورې تړاو لري. يعنې هغه چارې سرته ورسوي چې له ميندو څخه يې هيله کېږي. هر شخص کو لی شي څورولونه ولري. د بېلګې په ډول: يوکس په کور کې **مور** او **ماندېنه**، په ښوونځي کې **ښوونکې** او په ګوند کې **معمولی غړې** وي. چې هر رول په خپل ځای کې سرته رسوي اوکه داسې ونه کړي هم هغه اوهم نور له ستونزو سره مخ کېږي.

په دې توګه، موږ په هر موقعيت يا دريځ کې چې يو، د هغه په تناسب رول سرته رسوو، په منظم ډول چلند کوو، آن تردې چې نور خلک کولای شي زموږ د احتمالي چلندونو اټکل وکړي. لنډه دا چې د يوې ټولنې وګړي د ګډو ارزښتونو او اصولو په منلو او په بېلابېلو ټولنيزو رولونوکې د هغو په پام کې لرلو او رعايت کولو سره له کړکيچ او نا خوالو څخه مخنيوی کوي او خپلو کړو وړه ته سمون ورکوي.ګډ ارزښتونه او اصول ددې لامل کېږي چې د يوې ټولنې وګړي له يو بل څخه دځانګړو چلندونو هيله ولري او همدارنګه له يو بل څخه انتظار ولري چې د يو لړ ځانګړو چلندونو نه ډډه وکړي. دغه امر د خلکو ترمنځ د اړيکو د نظم، همغږۍ او د سپلين په معنا دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- ټولنيز ارزښتونه څه شی دي؟

۲- زموږ په ورځني ژوند کې ارزښتونه کوم رول لوبوي؟

۳- قواعد څه شی دي؟بيان يې کړئ.

۴- رول څه شی دی او تاسې په ټولنه کې کوم رول لو بوئ؟

کورنۍ دنده

خپل ښوونځی په نظرکې ونيسئ، له څو رولونو نه نوم واخلئ او هغه خلک چې دا رولونه لوبوی څوک دي؟

د ټولنيز نظم لاملونه (۲)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه بحث وکړئ:

۱- آيا ټولنيز ارزښتونه او اصول د ټولنيز نظم د راوستلو لپاره کافي دي؟

۲- او که چېرې فکر کوئ چې دا کافي ندي، بيانو د کومو طريقو او لارو وړانديز کوئ؟

د ډېر ورته والي سربېره چې د انساني ټولنې او د شاتو د مچيو د کندو ترمنځ شتون لري، انسان د شاتو مچۍ نده او انساني ټولنه د نظم او د سپلين د شتون سره چې لرې بې، په دوامداره توګه د اختلافاتو، شخړو او قانون ماتولو او له قانون څخه د سرغړونو د پېښو شاهده ده چې د بې نظمۍ لامل ګرځي. د نفوس ډېروالی، نا انډولي، بې عدالتي، توکم پالي او نور ټول کړکيچ را پاروونکي لاملونه چې بې نظمي را منځته کوي، د سرغړونو کچه لوړوي اوخلک بلوا ته هڅوي. دا له امکانه وتلې خبره ده چې يوه ورځپانه را خلاصه کړو او په هغې کې د وژنې، عصبانيت، نيوکې او له قانون څخه د سرغړونې يو رپوټ تر سترګونه شي. دغه خبره په دې معنا ده چې که څه هم ارزښتونه او اصول د ټولنيز نظم د رامنځته کېدو ډېر ضروري لاملونه دي، خو په يوازې ډول کافي نه دي. ټولنه د ارزښتونو او اصولو سربېره د نظم د رامنځته کولو او د ټولنيزې اداري د راوستلو لپاره نورو وسايلو، او لارو چارو ته اړتيا لري چې د هغو له ډلې بې ډېر ضروري لارې او وسايل له قانون، پوليسو، محکمې، او زندان څخه عبارت دي.

دغه لوست مو د دغو څلورواو ګانونوڅېړنې ته ځانګړی کړی دی. د يو هېواد قانون د دولت، خلکو، مؤسسو او شرکتونو اړيکې له يوبل سره تنظيموي. که چېرته قانون موجود نه وي ګډوډۍ او بې نظمۍ به په ټولنه کې حاکمه شي چې په پايله کې به د هغه ټولنيز نظام د پرزيدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لامل وګرځي. ټولنه هغه وخت نظم او سمون مومي او د پرمختګ او ودې خواته لار پیداکوي چې لومړی، ښه قانون ولري، دوهم دا چې دا قانون په ښه توګه عملي شي.

قانون

کله چې انساني ټولنه کوچنۍ وه، نو یوازې د ارزښتونو، قواعدو، آدابو او رواجونو په واسطه اداره کېده، لیکن کله چې نفوس ډېر شو نو دخلکو د اداره کولو لپاره دولتونه منځ ته راغلل او قانون ته اړتیا پیداشوه.

قانون یوه تګلاره ده چې د تقنینیه قوې یا پارلمان له خوا تصویب کېږي. د دغو قوانینو یوه برخه د خلکو پرکړنوڅارکوي او خلک یې باید مراعات کړي او په پام کې یې ونیسي، خو بله برخه یې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څارکوي. په دواړو حالاتوکې، قانون د وګړو او دولت کړنې تنظیموي او له یوې خوا د وګړوترمنځ اړیکې او له بلې خوا د وګړو او دولت ترمنځ اړیکې سره منظم او همغږې کوي. د نن ورځې هغه ټولنې چې ډېرې لویې او پیچلې دي، له قانون پرته د اداري وړنه دي.

په ډېرو هېوادونوکې اساسي قانون شتون لري. اساسی قانون ډېر جامع او ټولنیز خو اړین او ضروري مسایل څېړي او په آسانۍ سره د بدلون وړنه دي.

اساسي قانون د نورو قوانینو بنسټ او د مور حیثیت لري. نور قوانین د اساسي قانون پر بنسټ را منځته کېږي څرنګه چې و لیدل شول، اوسنۍ ټولنې پرته له قانون څخه نه اداره کیږي.

په اسلامي ټولنه کې اساسي قانون د اسلامي قانون د احکامو او په هېوادکې د رایج مذهب په رڼاکې ترتیب او جوړیږي که داسې نه وي نو هغه قانون د شریعت له نظره د اعتبار وړ نده او خپل ارزښت او مقام له لاسه ورکوي.

پولیس

په مدرنو او پر مختللو ټولنوکې قانون یو ضروري شی ګڼل کېږي، لیکن قانون، باید اجرا یوي ملاتړ ولري. که چېرې د قانون اجراییوي او د پلي کېدو ضمانت شتون ونه لري، امکان لري چې څوک قانون ته پاملرنه ونه کړي او هغه عملي نه کړي. پولیس هغه ځواک دی چې د نظم د را

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

وستلو او خوندي کولو او د جرمونو د کنترول لپاره کار کوي. پولیس د هېواد کورنۍ نظم او امنیت د مجرمانو او بلوا ګرو له شره خوندي کوي.

محکمه

د قضاییه ځواک د پرمختللو ټولنو یو له درې اصلي او بنسټیزه ځواکونو څخه ګڼل کېږي. قضاییه قوهٔ د دې لپاره ده چې که چېرته د خلکو تر منځ یا د خلکو او دولت تر منځ حقوقي یا جنایي اختلافات او دعواوې منځ ته راشي قضاییه قوه یې د محکمو له لارې فیصله کوي. محکمه داسې ځای دی هغه خلک چې په حقونو یې د وګړو، شرکتونو او یا د دولت له خوا تېری شوی وي هلته مراجعه کوي.

که چېرته محکمه خپله دنده په ښه توګه سرته ورسوي، لومړی به هغه خلک چې حق یې ضایع شوی دی خپل حق ته ورسیږي او دوهم هغه کسان چې کولای شي د نورو حقوق تر پښو لاندې کړي خو تر اوسه یې هغه کار نه وي کړی، له دې ویرې چې محکمې ته به کش شي او سزا به وويني، له تیري به لاس په سر شي.

زندان

زندان یو له هغو تادیبي او روزنیزو مرکزونو څخه دی چې ټولنه د مجرمینو له شره خلاصوي او پاکوي. له دې کبله زندان د ټولنیز کنترول له ډېرو مهمو وسایلو څخه شمېرل کېږي. هغه کسان چې د محکمې په حکم په سزا محکومېږي خپله د محکومیت دوره په زندان کې تیروي. یو شمېر خلک له دې ویرې چې په زندان کې ونه لویږي په جرم او جنایت لاس نه پورې کوي څرنګه چې ولیدل شول، په مدرنو دولتونو کې د ټولنیز نظم د ساتلو او جرم او جنایتونو د مخنیوي لپاره له قوي وسایلو نه استفاده کېږي. قانون، پولیس، محکمه او زندان په نوې نړۍ کې د ټولنیز نظم او سمون ډېر مهم وسایل ګڼل کېږي.

یو بله د نظم او دسپیلین ساتلو وسیله د انسان په طبیعت او خټه کې نغښتې ده او هغه عبارت له ایمان لرلو، صداقت کولو، له خدای (جل جلاله) او د آخرت له سزا نه ویره ده. که چېرته یو انسان د ټینګ ایمان درلودونکي وي او په مرګ او د آخرت په ورځ ایمان او باور ولري او په

دې پوه شي چې د موږ د کړو وړو له ذرې ذرې نه پوښتنه کېږي، نو دا روحيه پخپله په انسان کې د ننه په پوليس اوړي او هغه اړ باسي چې له جرم او جنايت نه ډډه وکړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- کوم عاملونه په ټولنه کې د بې نظمۍ لامل کرځي؟

۲- له نورو لاملونونه چې په ټولنه کې د بې نظمۍ سبب گرځي نوم واخلئ؟

۳- هغه مهمې وسيلې چې په ټولنه کې د نظم راوستلو لپاره ترې کار اخيستل کيږي کومې دي نوم يې وا خلئ.

۴- قانون څه شی دی او کومو چارو ته سمون ورکوي؟

۵- که په ټولنه کې قانون نه وي څه به وشي؟

۶- د قانون له پشتوانو څخه د يو نوم واخلئ.

۷- د مجرمينو زنداني کول د ټولنې لپاره څه ګټې لري؟

۸- آيا له يادکړی شويو ديني او حسي وسايلونه پرته معنوي وسايل هم شتون لري چې د ټولنې د نظم او دسپيلين په ساتنه کې مرسته وکړي؟

کورنۍ دنده

د هېواد د اساسي او مدني قانون په باره کې يوه مقاله وليکئ چې له دومخونونه کمه نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزې سرغړونې (۱)

خبرې اترې وکړئ

لاندې پوښتنې ولولئ او د هغو په اړه خبرې اترې وکړئ:

۱- آيا تاسو داسې څوک لېدلي چې له ټولنيزو اصولو څخه پيروي ونه کړي؟

۲- ولې دغه شان خلک، ټولنيز ارزښتونه او اصول تر پښو لاندې کوي؟

څرنګه چې په تېرو لوستونو کې مو ولوستل، په ټولنه کې ډېر ارزښتونه او اصول شتون لري چې زموږ ټولنيزې اړيکې تنظيموي. ډېرې وګړي له دغو ارزښتونو او اصولو څخه پيروي کوي او له همدې امله نظم او آرامي په ټولنه باندې حاکم وي. له خلکو څخه هيله کېږي چې دغه ټول ارزښتونه او په ځانګړې توګه د ټولنې اړين او ضروري ارزښتونه رعايت کړي. ليکن که څېرې يو شمېر کم رنګه او غير ضروري ارزښتونه او اصول د يو شمېر خلکو لخوا ترپښو لاندې شي او له پامه وغورځول شي، نورو ګړي هغه تر يوې کچې له پامه غورځوي او په پايله کې په ټولنيز نظم کې کومه ستونزه نه رامنځته کېږي. ليکن په ټولنه کې داسې وګړي هم تر سترګو کېږي چې ډېر

شمېر اصول په څوځو ځله تر پښنو لاندې کوي، ټولنه او وګړي د دغسې خلکو په وړاندې غلې نه پاتې کېږي او هڅه کوي چې د ډول ډول وسيلو نه په ګټې اخيستلو سره د دوی د کړنو مخه ونيسي.دې ډول خلکوته ، سر غړوونکي او مجرمين او د دوی کړنو ته سرغړونه او جرم وايي هغه پوښتنه چې دلته مطرح کېږي داده چې ولې ځينې خلک سرغړونه کوي؟ د دې پوښتنې ځواب به په دې او راتلونکي لوست کې تر لاسه کړو. ډول ډول ټولنيز لاملونه شتون لري چې يو شمېر خلک د سرغړونو او بې لارۍ خواته هڅوي. د هغوله ډلې ځينې ضروري لاملونه يې په لاندې ډول دي:

د نفوس ډېر والی

د وګړو شمېر له هغو لاملونو له ډلې څخه دی چې څرګندوي آيا په ټولنه کې نظم د ګواښ لاندې راغلی او که نه. د ډېرو وګړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وګړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن دی، ځکه هرڅومره چې د وګړو شمېر ډېرېږي، د خلکو مخامخ اړيکې او يو بل سره ستونزمنې کېږي.

د نورو سره د لېدلو، خبرو کولو، او پېژندلو لپاره کافي وخت نه وي.کله چې د مخامخ اړيکو کچه راټيټه شي د متقابل عمل کيفيت يعنې د هيجان، عاطفې او د متقابل باور د شدت کچه هم راټيټيږي. له دې کبله له نورو سره دپيلتوب او نږدې والي احساس کميږي اودجرمي اعمالو کچه لوړيږي. له دې سربيره په ډېر نفوس کې د سر غړوونکو او جنايت کارو ګروپونو د تشکل امکانات موجود دي، ځکه چې هغوی له ټولنې نه واټن نيولی چې نوي او بيا پيوستون ته اړتيا لري.هغوی معمولاً وړوکې ټولګه جوړوي چې دغه ټولګه غالباً کوچنی فرهنګ او د خپل ژوند ځانګړي سبکونه را منځته کوي. د پاملرنې وړده چې په مطلقه توګه د نفوسو ډېروالی د سرغړونو لامل نه ګڼل کېږي خو د سرغړونو اصلي لامل د نفوسو د تربيت نشتوالی او جهل دی. بې له شکه هغه ډېر نفوس چې ښه تربيت شوی وي له هغه لږ نفوس څخه کوم چې ښه روزنه او تربيت و نه لري کېدای شي سرغړونې زياتې ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څرنګه چې د اسلام د ستر پیامبر ﷺ لارښوونه ده چې، د ډېر اولاد راوړل د اسلامي امت د زیاتوالي او د قیامت په ورځ د پیامبر ﷺ د ویاړ باعث ګرځي خو د احادیثو شارحین دا تشویق او هڅونه د اصلاح او تربیت سره تړاو ورکوي. یعنې که چېرته یو کس د دې وس ولري چې خپلواولادونو ته ښه روزنه ورکړي او د یو نیک عنصر په توګه یې ټولنې ته وړاندې کړي، ښه او که نه نو دا تشویق او ترغیب هغه چاته نده چې د اولادونو د ښې تربیې او روزنې وس نلري.

کډوالي

کډه کول او میشته کېدل دوګړو په کړو وړو ډېره اغیزه لري.کله هم کډوالي داخلي وي.چې یو زیات شمېر خلک دځینو لاملو نو له کبله لکه جګړه، قحطي، وچکالیو یا د سیلاو له امله دیو هېواد دننه له یوې سیمې نه بلې سیمې ته کډه کوي.کله هم دا کډوالی بهرنۍ وي، یعنې یوشمېرخلک د ځینولاملونو له کبله له یوه هېواد نه بل هېواد ته کډه کوي.کله چې پراخې کډوالۍ کېږي ارزښتونه او قواعد بدلیږي او د ژوند طریقه او اړیکې تر یوه حده بدلون کوي. د دې بدلونونو اغیزه په ټولو خلکو یو ډول نه وي او ځینې خلک ډېر تر اغیزې لاندې راځي. همدلته ده چې انحرافي کړه وړه او سر غړونې ډېرېږي.

د نفوس تنوع

د ډېرو هېوادونو نفوس له بېلابېلو قومي، مذهبي او ژبنیو ګروپونو نه تشکیلېږي په داسې حال کې چې نفوس له مختلفو ګرو پونو نه تشکیل شي،د ډېرو انحرافي کړووړواحتمال وجود لري. په عامه توګه،که چېرته د نفوس شمېر دطبیعي امکاناتو سره تناسب ونه لري، مهاجرت او د نفوسو بې ځایه کېدل صورت نیسي.که نفوس د فرهنګ، قوم، ژبې اومذهب له لحاظه یو ډول وي، ډېر امکان لري چې په داسې ټو لنه کې جرمونه او سر غړونې کمې وي.خو له دې پرته، ممکنه ده چې دوګړو په کړو وړو اغیزه وکړي او یو شمېر کسان جرمونو اوسرغړونو ته ښکیل باسي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- مجرم(سر غړونکی)چا ته ویل کېږي؟

۲-کو م لاملونه انسان د سر غړونې خوا ته بیايي؟

۳- آیا د ډیر نفوس سمون د لږ نفوس له سمو ن نه ستونز من دی؟ په دې اړه مو خپل آند څرګند کړئ.

۴- ډیر نفوس د ټولنې په نظم څه تاثیر اچوي؟

۵- د نفوس تنوع د ټولنې په نظم څه اغیزه لري؟

کورنۍ دنده

دمهاجرت په باره کې ځو کرښې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیزې سرغړونې (۲)

ستاسې په آند:

۱- ولې ځينې خلک سر غړونې کوي؟

۲- څنګه کولی شو له سرغړونو نه مخنیوی وکړو؟

په تیر شوي لوست کې مو په سر غړونو باندې د نفوسو د اندازې او کیفت د اغیز ې په اړه بحث وکړ. په دې لو ست کې به د سر غړونې او انحراف په اړو ند د ځینو نظریاتو په باره کې څرګندونې وکړو.

د فشار جوړونې نظریه

یو ټولنپوه ویلي دي چې د هرې ټولنې فرهنګ د خلکو لپاره هم موخې ټاکي او ور پېژني يې او هم دې موخو ته د رسیدو روا لارې او وسیلې ورښیي. سر غړونه په لویه کچه هغه وخت منځ ته راځي چې دې مو خو ته د لا س رسی روا لارې محدودې وي او دا محدود يتونه په هغوکسانو چې روا و سایلو ته لا س رسی نه لري ، فشار راولي،د بیلګې په تو ګه: په یوه ځانګړې ټولنه کې په مسلکي او اقتصادي بر یاوو باندې ټینګار کیږي، خو د دې بریاوو د لاس ته راوړلو وسایل کم او محدود دي .په داسې ټولنه کې له یوه لورې خلک د فشار لاندې دي ترڅو دا اقتصادي بریالیتوبو نه لا س ته راوړي او له بلې خوا د دې بر یالیتو بونو لاس ته راوړل ممکن نه دي. دا ټولنپوه وايي چې ځینې خلک په داسې شرایطو کې په سر غړونې او جرم لاس پورې کوي. یعنې هغو مو خو ته د رسیدو لپاره چې په ټو لنه کې ټاکل شوې دي له نا روا وسایلو نه کار آخلي. د دې نظر په اساس، د دې لپاره چې جرم او سر غړونې کمې شي باید اجتماعي موخو ته د رسیدو لپاره د روا او مشروعو وسایلو او لارو د پیدا کولو هڅه وشي.

د تضاد نظریه

ځینې ټولنپو هان په دې عقیده دي چې زیاتره هغه کسان په سر غړونه لا س پورې کوي چې ددېر زور او شتمنۍ خاوندان دي. هغوی په سترو سیاسي او اقتصادي تیر وتنو لاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې کوي خو نیستمن ممکن له یوې هټۍ یا کور نه یو کم ارزښته شی غلا کړي. سره له دې چې د زورورو او نیستمنو خلکو د سر غړونو کچه د پرتلې وړ نده خو د زور خاوندان سر غړونه داسې تعریف کوي چې ګوندي د فقیرو اونیستمنو خلکو جرم د سر غړونې په معنا ده او خپلې سر غړونې د دې تعریف له کړی نه بهربولي اوپه دې ډول شتمن خلک دهغو سر غړونو او جرمو نو له عواقبونه چې مرتکب کېږی په امان کې پاتې کیږي، مګر نیستمن خلک د ډیر وړوکی جرم په تور کلونه کلونه د بندي خانې په کنج کې تیروي او د ټولنیز ژوند له اړخه هم بد نوم پرې تپل کېږي، د دې نظریې په اساس، سر غړونه د هرې طبقې له خوا سرته رسیږي مګر یوازې نیستمن او فقیران جزا ویني.

د ټاپه وهلو نظریه

داسې نظر هم مو جود دی چې کله یو څوک په هر دلیل چې وي یوه سر غړونه وکړي نو خلک هغه ته سر غړونکی وایي اوپه هغه د مجرم ټاپه وهي او کله چې په پرله پسې ډول مو هغه ته دغله، روږدي(معتاد) او یا د مجرم خطاب وکړنو هغه په دې باور کیږي چې په رښتیا هم دی سر غړونکی اومجرم دی او هڅه کوي چې د خپل په شان نور کسان هم پیدا کړي چې له هغو سره ناسته ولاړه ولري. نو کله چې د مجرمانو په ډله کې ګډ شو نو د عادي خلکو سره بې فاصله زیاتېږي او کیدای شي چې د یو حرفوي مجرم په توګه په لو یو جرمونولا س پورې کړي. دا نظریه موږ ته دا جوته کوي چې کله څوک یوه سر غړونه کوي په هغه باندې د مجرم د ټاپې وهلو نه بایدډډه وشي.

دانتقال نظریه

یوه بله نظریه چې له پخوا نه په خلکو کې رواج درلود داسې ویل کیدل چې سر غړونه اکثراً زده کیږي. کله چې په ځانګړې توګه دکوچنیوالي په پړاو کې، د مجرمینو او سر غړونکو سره ناسته ولاړه اومعاشرت کوي، د هغو قواعد زده کوي او سر غړونه نه یوازې بده او د غندنې وړ عمل نه بولي، بلکه هغه ممکن یو عادي او د ستاینې وړعمل وبولي. د دې لپاره چې له سرغړونې او جنایت نه توبه وشي باید خپلو دوستانو او هغو کسانوته چې ورسره ناسته ولاړه لري بدلون ورکړي او د ځان لپاره صالح او له خدای ویریدونکي دوستان وټاکي ترڅو د هغوی د مرستي او لارښوونې په برکت له ګناه کولونه په امان کې پاتې شي او دوی ته د ښو چارو د لټون او له بدو کارونونه د ډډې کولو انګېزه وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سعدي دا نظريه په داسې ډول لنډه کړېده:

پسر نوح با بـــــــدان بنشست   خانـــدان نبو تش گم شد
سگ اصحاب کـــهف روزی چند   پی مردم گرفت ومردم شد

ترجمه:

د نوح زوی کیناست له بـــدانو سره   د پیامبری کو رنـــی یې شوه ورکه
دکـهف داصحابو سپی یو څو ورځي   وگرځید کسانو سره ،کس شو،څکه

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- سرغړونکی چاته ویل کېږي؟
۲- د فشار جوړوني نظریه څه شی ده؟
۳- د تضاد نظریه څه شی ده او په ټولنه کې دسر غړونو په را پیدا کیدو څه اغیزه لري ؟
۴- - د انتقال نظریه څه شی ده، توضیح ورکړئ؟
۵- د ټاپه وهلو د نظریې په باره کې څو کرښې ولیکئ.
۶- له سرغړونې نه د ږاکې مهمه طریقه توضیح کړئ.

کورنۍ دنده

د دې په اړه چې (څنگه کولی شو له جرم او سرغړونې نه مخنیوي وکړو) یو مقاله چې له دو مخونونه کمه نه وي ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي لنډیز

• په کوچنۍ کچه د ټولنیز نظم څخه موخه او منظور دادی چې د ټولنې وګړي په آسانۍ سره د یوبل په کړو وړو پوهېږي او درک کوي یې، له دې امله هغوی کولای شي چې د یوبل له کړوړو نه وړاند وینه وکړي او په آسانۍ د یوبل سره اړیکې را منځته کړي.

• ارزښتونه په مختلفو برخو کې زموږ د قضاوت کولو معیارګرځي. د ارزښتونو پرته خلک د یوبل سره د اړیکو په ټینګولو کښې د رېړونو او ستونزو سره مخ کېږي.

•خلک په یوه ټولنه کې د ګډو ارزښتونو او قواعدو په منلو سره او په مختلفو ټولنیزو چارو اورولونو کې دهغو په رعایت کولو سره، له تاو تریخوالي او ګډوډۍ نه مخنیوی کوي او خپلو کړو وړو ته نظم اوسمون ورکوي.

• قانون یوه تګلاره ده چې د تقنینیه قوې یا پارلمان له خوا تصویب کېږي. د دغو قوانینو یوه برخه د خلکو پرکړنوڅارکوي او خلک یې باید مراعات کړي او په پام کې یې ونیسي، ولې بله برخه یې د حکومت په کړنو پورې اړه لري او د حکومت د کړنو څارکوي.

•د وګړو شمېر د هغو لاملونو له ډلې څخه دی چې څرګندوي آیا په ټولنه کې نظم د ګواښ لاندې راغلی او که نه. د ډېرو وګړو لرونکو ټولنو اداره کول د لږو وګړو لرونکو ټولنو په پرتله ډېر ستونزمن دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريم څپرکي

په دې څپرکي کې دا لاندې لوستونه لولئ:

- ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟
- د ټولنيز بدلونونو لاملونه(۱)
- د ټولنيز بدلونونو لاملونه(۲)

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څپرکي موخې

تمه کېږي چې زده کوونکي ددې څپرکي په پای کې وکولای شي چې:

- دبدلونونو له معنا او مفهوم سره آشنايي پيدا کړي،
- د ټولنيزو بدلونونو مصداقونه وپېژني،
- د ټولنيزو بدلونونو لا ملونه تشخيص کړای شي،
- په خپل ژوند کې د بدلونونو په ښيګڼو او زيانونو پوه شي،
- د ټولنيزو بدلونونو دکنترو لولو لاره وپيژني،
- د خپل ژوند له مثبت بدلون سره علاقمند شي.

ټولنيز بدلونونه څه شی دي؟

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

سره له دې چې په ټولنه کې ډېر شيان زياته موده ثابت پاتې کيږي او بدلون نه کوي، خو ځينې شيان بدلون کوي، ستاسې په آند:

۱- ټولنيز بد لونونه څه شی دي؟

۲- څو ډوله بدلونونه چې تاسې په خپله هغه ليدلي وي، بيان کړئ.

د چټک ټولنيز بدلون پيل

په پخوا زمانوکې انسا نانو نسبتاً يکنواخته ژونددرلود او ډېرو نسلونو تقريباً په يو ډول ژوند کاوه، يو ډول جامې يې اغو ستلې،يو ډول خواړه يې خوړله او يو ډول دود او دستور يې درلود. هغه بدلو نونه چې دانسانانو دژوند په مختلفو برخوکې په سترګوکېدل ډېرکرار او حتا دليدلو وړ نه وو. خو د اوه لسمې ميلادي پيړۍ نه را په دې خوا چې صنعت او تکنالوژۍوده وکړه د بشر د ژوند ټولو برخو په ډېره چټکتيا سره بدلون پيل کړ، څرنګه چې نن ورځ د ژوند په هره برخه کې په ډېر سرعت سره بدلونونه راځي. دا مهال هر نسل په ځانګړې توګه او د پخواني نسل نه په توپير ژوند کوي. هر وګړی د ژوند په پړاوکې بايد ډېرې ورتياوې زده کړي ترڅو وکولی شي په خپل شغل او ټولنيز مقام کې پاتې شي. موږ نشوکولی په ځوانی کې په هغې پوهې او ورتيا چې په کوچنيوالي کې مو زده کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، خپلو موخو ته ورسیږو. بلکه باید په دوامداره توګه خپلې پوهې او د وړتیاو زده کړې ته دوام ورکړو او خپل ځان د نویو شرایطو لپاره آماده کړو.

د ټولنیز بدلون اهمیت او ګټې

د ټولنیزو بدلونونو د پیژندلو مهمه ګټه داده چې موږ د ټولنې د یو غړي په توګه د خپل ماحول له ټولنیزو جریانونو نه خبریږو او همدارنګه په دې بدلونونوکې په خپل رول او په ژوندکې د هغو له اغیزې نه خبریږو.

کوم ډول بدلونونوته (ټولنیز بدلونونه) وايي؟

ټولنپوهان وايي بدلونونو ته هغه وخت ټولنیز ویلی شوچې په ټولنې پورې تړاو ولري نه په فرد پورې. کله هم دیو یا څوکسانو په ژوندکې بدلون راځي خو په ټوله ټولنه اغیزه نه کوي په دې صورت کې کوم ټولنیز بدلون نه راځي. مګر ځینې وختونه بدلون داسې بڼه ځانته غوره کوي چې په ډیري خلکو باندې اغیزه کوي، په دې صورت کې دې بدلون ته ټولنیز بدلون ویل کیږي. ټولنیز بدلونونه کیدای شي په مختلفو سیاسي، اقتصادي، اجتماعي او فرهنګي برخوکې منځ ته راشي. د بیلګې په توګه: په هیوادکې سیاسي انقلاب او د سیاسي نظام بدلون کیدای شي یو سیاسي بدلون وګڼل شي. خو باید په یاد ولرو ،کله چې کودتا وشي او فرد حاکم شي، بې له دې چې نظام بدلون وکړي، سیاسي بدلون نه راځي. په یوه هیوادکې سیاسی بد لون هغه وخت منځ ته راځي چې په سیاسي نظام کې بې بدلون راشي.

سیاسي بدلون کیدای شي له انقلاب پرته او د رفورم اواصلاحاتو له لارې هم منځ ته راشي. که د اقتصاد په برخه کې د پراختیا پروګرام په هیوادکې طرح او پلې شي او دڅوکلونو په موده کې داقتصاد برخه د پاملرنې وړ وده اوپرمختیا وکړي، کولای شو ووایو چې په دې هیوادکې داقتصاد په برخه کې بدلون راغلی دی. د بیلګې په توګه: د خلکو د لوېې پرګنې اقتصادي ژوند بدلون ومومي او خلک د نیستۍ له حالت څخه ووځي او په دې برخوکې ښکاره ښه والی څرګندشي.

یو بل ټکي چې لازمه ده د بدلون په اړه مطرح شی دادی چې بدلونونه کیدای شي مثبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او يا منفي وي. ځينې بدلونو نه خرنګه چې د اقتصاد په برخه کې مومثال ورکړ، کيدای شي مثبت بدلون وګڼل شی. ځکه چې دهغه بدلون پایله ټولو خلکو ته ګټوره او مطلوبه ده. مګر ځينې بدلونونه کیدای شي خلکو ته زيان رسونکې پايلې ولري. د بېلګې په توګه: په هېواد کې يرغل ګرو پر ضد د جهاد نه وروسته کورنۍ جګړې چې په عامه توګه د هېواد په ضرر او بې ګټې وې د خلکو په ژوند کې د ډېرو بدلونونو لامل وګرځيدې.

د ټولنيز بدلون پديدې او نښې نښانې

ټولنيز بدلونونه د ژوند په مختلفو برخوکې منځ ته راځي. نن ورځ په دې نړۍ چې موږ په هغې کې ژوند کوو ټولنيزې سيالۍ بدلون موندلی دی. زياتره نړيوالې ژبې په سيمه ييزو ژبو اوښتې دي او سيمه ييزو ژبو په نړيوالو ژبو بدلون موندلی دی. اغېزه کول او اغېزمن کيدلو په بې ساري ډول چټکتيا موندلې ده. د خلکو رول د خپل برخليک په ټاکلو کې پراختيا موندلې، د تعليم او زده کړې وسايل ډېر شوي دي، چې تقريباً ټولو خلکو هغو ته لاس رسی موندلی دی.

په هر صورت ټولنيز بدلونونه که چېرته کنټرول او هدايت شي کيدای شي د ټولنې د خوزښت ماشين د پرمختګ او ودې خواته مخه وکړي، خرنګه چې د بدلون نه شتون به د ټولنې د سکون او د هغې د ځای په ځای پاتې کيدو او دريدو په معنا وي. نو هيله کېږي چې د ټولنيزو بدلونونو عوامل چې په راتلونکو لوستونوکې بې مطرح کوو، وکولای شو په هوښيارۍ سره دا ټولنيز بدلونونه کنټرول او هدايت کړو او له هغه نه د هېواد او ټولنې په ګټه استفاده وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- ټولنیزو بدلونونو کوم وخت چټکتیا پیدا کړه؟

۲- بدلون تعریف کړئ؟

۳- ټولنیز بدلون څه شی دی؟ له بیلګې سره یې واضح کړئ.

۴- د بدلونو ډولونه واضح کړئ.

۵- مثبت بدلونونه او منفي بدلونه واضح کړئ.

۶- د ټولنیز بدلون د موضوع په باره کې توضیحات ورکړئ.

۷- سیاسي برخه کې بدلون څرنګه پیښیږي؟

۸- د ټولنې د بدلون نښې نښانې او پدیدې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

د اقتصادي بدلون د مثبتو پایلو په اړه څلور کرښې ولیکئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۱)

فکر وکړئ او ځواب ورکړئ

د تېرشوی لوست مطالبوته په پاملرنې سره لاندې پوښتنو ته ځواب ورکړي.

۱- ټولنیزارزښتونه په بدلونونو کې څه رول لري؟

۲- آیا د ټولنیزو بدلونونو کوم بل عامل هم پېژنئ؟ توضیح ورکړئ.

د ټولنیزبدلون اصطلاح په عمومي توګه د انساني ټولنې د تاریخي بدلونونو لپاره په کار وړل کېږي او هغه عبارت دي له هغو بدلونونو څخه چې د تاریخ په اوږدوکې د یو ملت او ټولنې د ژوند په قواعدوکې منځ ته راځي.

دا بدلونونه له زرګونو داخلي او بهرنیو عواملو او له هغه ځواک نه چې د ګروپ د داخلي او بهرنیو شرایطو زېږنده دي منځ ته راځي.

د ویلوور ده چې د بدلون کچه په پرمخ تللیو، ابتدایي، زراعتي او صنعتي ټولنوکې توپیر لري. دا په دې معنا ده چې په وروسته پاتې ټولنوکې بدلونونه په آرامۍ سره راځي په داسې حال کې چې په پرمخ تللیو ټولنوکې د بدلونونو اندازه په بدلون ورکوونکو پورې تړاو لري چې په یو ځانګړي وخت کې له هغه نه کار اخیستل کېږي. په لنډه توګه ویلی شو چې ټولنیز بدلون هغه بدلون ته وایي چې په ټولنیز جوړښت کې د ننه د ټولنې په حجم یا په ځانګړو ټولنیزو بنسټونوکې او د دې بنسټونو له اړیکو نه منځ ته راځي.

ټولنيز بدلونونه د مختلفوعواملو تر اغېزې لاندې منځ ته راځي. د دې لاملونو پېژندنه او د دې لاملونو په واسطه د بدلونونو د راوستلو په طريقې باندې پوهېدل کېدای شي موږ ته چې د ټولنې غړي يوه ډېر ګټوروي. په دې لوست کې د ټولنيزو بدلونونو مهم لاملونه تربحث لاندې نيسو.

ارزښتونه (عقيدې)

د ټولنيزبدلون له مهمو لاملونو څخه يو هم ارزښتونه، قواعد او فرهنګي عقيدې دي. ټولپوهان په دې عقيده دي چې ځواکمن عقايد هغه دي چې په دين پورې تړاو لري څرنګه چې پوهېږو د اسلام مقدس دين د هغو خلکو په ژوند کې چې د اسلام مقدس دين يې ومانه ډېر ستر بدلونونه راوستل. د اسلام مبين دين د ځمکې د کرې لويې برخې ته بدلون ورکړ. هغه خلک چې د اسلام مقدس دين ته يې مخه وکړه، خپل ظالمانه او دوديز نظامونه خوشې کړل او د اسلام آزادی بخښوونکي دين ته ور داخل شول او ديوې پېړۍ په موده کې اسلامي ځليدونکی تمدن په نړۍ کې را ښکاره شو.

هر بدلون چې په اسلامي نړۍ کې منځ ته راغلی د اسلامي آزادۍ بخښونکو باورونو او عقيدو تر اغيزې لاندې وه. بله بيلګه، په مسحيت کې د نوې مذهب په توګه د پروتستانتيزم را پيدا کيدل وو. يو ستر ټولنپوه د خپلو اوږدو څېړنو په پايله کې دا ښکاره کړه چې پروتستانتيزم چې د مسحيت د مذهبونو له جملې نه يو لوی مذهب دی خلک دې ته مجبور کړل چې سخت کارونه وکړي او پانګه واچوي چې په پايله کې دا چارې د سرمايدارۍ او صنعتي کيدو لامل وګرځيدې. نو له دې کبله دلته هم ليدل کېږي چې عقيدې او باورونه د بشر په ژوند کې د لويو بدلونونو لامل ګرځيدلې دي.

يو شمېر څېړونکي په دې باور دي چې د لوديځ رنسانس او بيارغونه د اسلامي تعليماتو په اغېزه منځ ته راغلی دی، چې د صليبي جنګونو او په آند لس کې د اسلامي حکومت په واسطه هلته انتقال شوه. حتا يو هسپانوی پوه ويلي دي چې که د شهيدانو د ميدان جګړه چې د فرانسې په جنوب کې د عبدالرحمن غافقي په رهبری پيښه شوه، بريالی شوي وای لوديځې ټولنې به دې تمدن ته شپږ پيړۍ مخکې لاس رسی پيدا کړی وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

تکنالوژي

د ټولنيز بدلون له مهمو سرچينو نه يوه بې هم تکنالوژي ده. تکنالوژي د چاپيريال د کنترول او ادارې، د زده کړې له طريقې او پېژندنې نه عبارت ده. کله چې انسانان د منابعو راټولولو او لاس ته راوړلو نويو طريقو، د توکو او خدمتونو د توليد طريقو او د هغو د وېش په طريقو لاس رسی پيدا کړ، ټولو ټولنيزو اړيکو بدلون پيدا کړ. په دې اړه يوې ساده بېلګې ته پاملرنه وکړئ: کله چې په کرنيزو محصولاتو کې د کليو خلک له يوې او غويونه استفاده کوي، هغوی ډېر زحمت باسي خو لږ محصول لاس ته راوړي او له دې کبله بايد ډېرکار وکړي او لږ محصول لاس ته راوړي. خو که چېرته تراکتور او نور زراعتي ماشين آلات کليو ته لاړشي نو لږ کارکوونکي به کفايت وکړي چې د دې ماشين آلاتو په کار اچولو سره ډېر محصول لاس ته راوړي، په دې صورت کې به د دې کليو د ژوند په ټولو برخو کې بدلون راشي. چې په پايله کې کيدای شي ډېر وګړي د دې وخت پيدا کړي چې په نورو چارو او له دې جملې نه په زده کړه بوخت شي. په دې ډول نوښت او د نوې تکنالوژۍ پراختيا، په انساني ټولنو کې د بنسټيزو بدلونونو لامل ګرځي.

ټولنيزه نا انډولي

د ټولنيز بدلون د اصلي سرچينو له جملې نه ناانډولي او د طبقاتي، جنسي او قومي ګروپونو پيداکيدل دي. د پيسو په وېش کې، په قدرت، حيثيت، روغتيا، تحصيلاتو او نورو ارزښتنا کو سرچينوکې ناانډولي، د هغوکسانو چې ددې سرچينو درلودونکي دي او هغه کسان چې د دې سرچينو نه برخمن نه دي يو ژور تضاد پيداکوي. دا تضاد د ضرورت له مخې په تاوتريخوالي نه بدليږي. مګر په ټولنيزو اړيکو فشار اچوي چې بالاخره په بدلون تبديليږي. هغه کسان چې دا سرچينې په اختيار کې لري هڅه کوي ترڅو د قدرت په ټينګولو، هغو ته په بېلابېلو پلمو په مشروعيت ورکولو او همدارنګه په زور او جبر سره دا سرچينې وساتي. زياتره کوم خلک چې دا سرچينې په اختيار کې نه لري، د شتمنيو د خاوندانو په وړاندې کوم کارنه شي کولی خو په شکايتونو لاس پورې کوي او ځينې وختونه شورش کوي په داسې حال کې، کله چې محروميتونه ډېرشي او خلک وکولی شي، په خپله سازماندهۍ لاس پورې کړي، ډېر ستر بدلونونه به په ټولنه کې منځ ته راشي. کله چې نا انډولي داسې ځانګړې او کوچني فرهنګونه منځ ته راوړي چې د فرهنګي يووالي، د دومداره ټولنيز

جوړښت او د مالي سرچینو درلودونکي وي د سیاسي فشارونو په مرسته کیدای شي بدلونونه رامنځ ته کړي. په دې توګه فرهنګي او ټولنیزه نا انډولي د بخار د دیګي په شان ده چې د هغه سرپوښ د یوې مودې لپاره کولی شو ټینګ وتړو، مګر فشار کرار کرار زیاتوالی (تراکم) پیدا کوي او د بدلون لامل ګرځي. په داسې مواردوکې بدلون زیاتره ډېر ګړندی او تاوتریخوالي سره منځ ته راځي.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- د بدلون لاملونه کوم دي؟ نوم یې واخلئ.

۲- ټولنیز ارزښتونه په ټولنیز بدلون کې څه رول لري؟

۳- ټولنیزې عقیدې په ټولنیز بدلون کې کوم رول لري؟

۴- ټولنیزبدلونونه په لودیځ کې څرنګه د اسلامي فرهنګ په اغېزه منځ ته راغلل.

۵- کوچني او اساسي بدلونونه څنګه توپیر کولی شو؟

۶- تکنالوژي په ټولنیز بدلون کې کوم رول لوبوي.

کورنۍ دنده

د نا انډولۍ او په ټولنیز بدلون کې د هغه د رول په باره کې څوکرښې ولیکئ او بیا یې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ټولنيزو بدلونونو لاملونه (۲)

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

یوه کورنۍ په نظر کې ونیسئ چې په هغې کې څلور کسان ژوند کوي. وروسته له څو کلونو د هغوی شمېر لسو کسانو ته رسیږي. اوس نو ووایئ چې:

۱- د هغوی په اړیکو کې کوم بدلونونه راغلي دي؟

۲- په اقتصادي برخه کې کوم بدلونونه کیدای شي منځ ته راغلي وي؟

د ټولنيزو بدلونونو مهم لاملونه مو په تیر شوي لوست کې ولوستل او ځيني به يې په دې لوست کې ولولئ.

د نفوسو اندازه

د نفوسو جریانونه او وده کولی شي د ټولنيزو بدلونونو په راوستلو کې د فشار لامل وګرځي. کله چې د نفوسو شمېر زیاد شي د اقتصادي تولیداتو نوي بڼې ته خوړو، استوګن ځای، پوښاک او په ښار کې د استوګنې په برخه کې ضرورت پیداکوي. او د نا آرامو پرګنو د قانوني کیدو او کنترول لپاره نوویو حقوقي او سیاسي سازمانونو ته اړتیا پیدا کوي. د ځوان نسل د ټولنيز کیدو لپاره د نوویو ښوونځیو جوړولو او د ښوونې د نوي سیستم ایجادولو ته اړتیا پیداکیږي. او بدلون ته اړتیا همدارنګه دوام پیداکوي.

له دې امله د نفوسو وده د اساسي ځواب او بدلون غوښتونکي ده. همدارنګه کیدای شي

هغه نفوس چې د کمښت په حالت کې وي هم د بدلونونو د منځ ته راتللو لامل وګرځي. مګر په ډېر کم ګړندی توب سره، کله چې نفوس کم شي. نو په اقتصادي برخه کې به د کارګرانو کمښت او په ښوونځیو کې به د کوچنیانو کمښت راشي.

نفوس د عمر د جوړښت له کبله هم کیدای شي د بدلونونو د راوستلو لامل شي. هغه ټولنه چې ځوان نسل يې د لوړ عمر د نسل په پرتله د کمیدو په حالت کې وي ستونزې رامنځته کوي. څرنګه چې د امریکا په متحده ایالاتو او اروپايي هېوادوکې دا ستونزه وجود لري. دا ستونزې د لوړعمر خلکو د ملاتړ لپاره د کافي مالیاتي عوایدو پيدا کول دي. همدارنګه هغه ټولنې چې د ځوان نسل له زیاتوالي سره مخامخ دي، څرنګه چې د لاتیني امریکا په هېوادو او آسیايي و افریقایي هېوادوکې لیدل کېږي، ستونزې منځ ته راوړي. دا ستونزې ځوان نسل ته چې دودې په حالت کې دی د ښوونځیو او مدرسو جوړولو، د وظیفو پیدا کولو او د ټولنیزو خدمتونو تأمینول دي. چې زیاتره د سیاسي رهبرانو مشروعیت کمزوري کوي او په پایله کې په سیاسي بنسټونو او مؤسساتو کې بدلون راځي.

مهاجرت او د نفو سو ځای پرځای کیدل

دیوې ټولنې د ننه یا بهر یا د هغې مهمو سیموته (لکه پلازمینه) مهاجرت کول هم د ټولنې په جوړښت ډېره اغېزه لري. بهر ته مهاجرت هم پر ټولنه ډېره اغیزه کوي، خصوصاً که چېرته د هېواد د اتباعو یوه ځانګړې طبقه ټولنه پرېږدي او یا که تحصیل کړی او مسلکي ځواک مهاجرت وکړي چې هغه ته مغزي تښتیدنه هم وايي، په هغه صورت کې اقتصاد، حکومت او مکتبونه به تر بدې اغېزې لاندې راشي. همدارنګه که مزدور کاران مهاجرت وکړي نو د کار په ځواک کې به کمښت راشي، خو که چېرته نیستمن کډه وکړي اکثراً د هغوی مهاجرت په حکومت، ښوونځیو او ټولو نهادونو د فشار د کموالي لامل ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مهاجرت د اغیزو په باره کې په څه پوهېږئ؟

له یوې سیمې نه بلې سیمې ته مهاجرت کول هم په مهاجرانو او هم په هغو ټولنیزو سازمانونو او ګروپونو چې دا مهاجران په هغو کې د ننه ځای پر ځای کېږي. مثبتې او منفي اغیزې منځ ته راوړي. په تاریخي لحاظ د مهاجرت له معنا ډکه پایله د فرهنګ رواجیدل (اشاعه) ده. د فرهنګ یووالي هغه وخت منځ ته راځي چې مهاجرین له اصلي اوسیدونکو سره واده وکړي چې د دې اړیکو په پایله کې نوې نسلونه منځ ته راځي.

بیالوژیکي ګډوالی تل د مهاجرت د اغیزې پایله ګڼل کېږي.

که چېرته د مهاجروقومونو د زور له امله وي او که په سوله ییز ډول وي او یا که د استعمار غوښتونکو عملیاتو تر پوښتنې لاندې وي، مهاجرت په لویو ټولنو کې د ښارونو د پراختیا او د ښاري ژوند د پراختیا لامل ګرځي. لنډه دا چې داسې ټولنه نشته چې بدلون ونه کړي او یا د بدلون لامل و نه لري. حتا ډېرې غیر فعاله ټولنې هم له بدلون سره مخامخ کېږي، چې له یوه حالت نه بل حالت ته تغییر کوي. ډېر مهم بدلونونه عبارت دي له: د نفوسو لاملونه، د تکنالوژۍ جوړښت، اقتصادي بنسټ، ارزښتونه،نظریات او تضادونه.

کیدای شي د بدلونونو لامل اشخاص لکه: رهبران او د روښانه فکر خاوندان هم وي. د بدلونونو په وړاندې تل ځینې مقاومتونه موجودوي چې معمولاً د مقاومتونو له جملې نه ډېر شدید مقاومت له سازمانونو نه سرچینه اخلي، د ودیز کړه وړه د هغو د دوام سبب ګرځي او په پایله کې ډېرې چارې بدلون کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نفوس څه ته وايي او په ټولنيزو مسايلو کې څه رول لري؟
۲- د څو ډوله مهاجرت نه نوم واخلئ.
۳- مهاجرت څه شی دی او د هغه علت څه شی دی؟
۴- په ټولنه باندې د مهاجرت د اغيزې په باره توضيحات ورکړئ.
۵- مذهبي عقايد د ټولنې په بدلون کې څه رول لري؟

کورنۍ دنده

د ټولنيزو بدلونونو د څو لاملونو لست جوړ کړئ او بيايې په ټولګي کې ولولئ.

د دريم څپرکي لنډيز

• د ټولنيز بدلون اصطلاح په عمومي توګه د بشري ټولنو د ټولو تاريخي بدلونونو په اړوند استعمالېږي. او عبارت له هغو بدلونونو څخه دي چې د تاريخ په اوږدو کې د يو ملت د ټولنيز ژوند په اصولو کې منځ ته راځي.

عمومي بدلون، هغه بدلون دی چې په ټولو ټولنيزو نظامونو کې منځ ته راځي او په بل عبارت که چېرته په ټول ټولنيز نظام کې ټول شيان بدل شي او د هغه هويت بدلون وکړي. په هغه حالت کې عمومي بدلون راځي.

• ټولنيز بدلون د هغو لاملونو مجموعه ده چې په متقابله توګه او په يوه وخت کې عمل کوي. او يو په بل اغېزه کوي.

• په هر ځای کې چې په فرهنګ کې نوي عناصر را ښکاره شي او همدارنګه د فرهنګ محتوا او جوړښت بدل کړي، نو فرهنګي بدلون منځ ته راځي.

• عقايد د نړۍ او د ټولنې د ماهيت په باره کې مهمو مفاهيموته ويل کېږي چې خلک د هغو سموالی د واقعيت په توګه قبلوي.

• د مهاجرت اصطلاح له خپل وطن او دولت نه تګ بل دولت ته ويل کېږي او يا په بل عبارت د خلکو حرکت له يوې جغرافيايي سيمې نه بلې جغرافيايي سيمې ته مهاجرت ويل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

ټولنيزې نابرابرۍ

په دې څپرکي کې لاندې درسونه زده کوو:

- ټولنيزه نابرابري او د هغوی نښې څه شی دي؟
- طبقاتي نابرابري،
- جنسيتي نابرابري،

د څپرکي موخې

هیله من یو چې ګرانو زده کوونکو به د دې څپرکي ترلوستلو وروسته:

- د ټولنیزو نابرابریو مفهومونه او مصداقونه وپېژني،
- د ټولنیزو نابرابریو له ډولونو او لاملونو سره آشنا شي،
- طبقاتي نابرابري او جنسیتي نابرابري توپیر کړای شي،
- د ټولنیزو نابرابریو د کمیدو او را ټیټیدو له لارو سره آشنا شي،
- د ټولنیز عدالت له مفهوم سره آشنا شي،
- له ټولنیزعدالت سره مینه پیدا کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيزې نابرابرۍ څه شی د ي؟

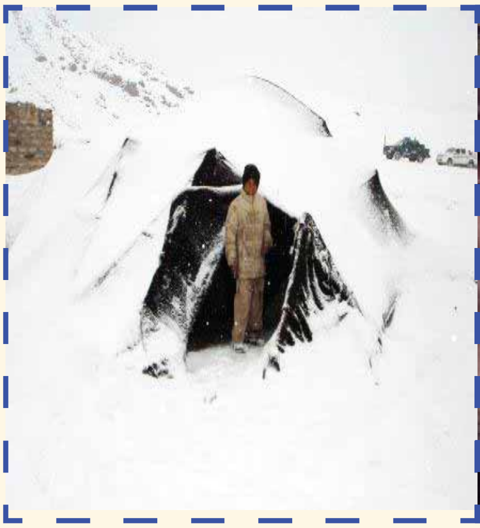

فکر وکړئ او ځواب ووايئ

کوم خلک چې په يوه ټولنه کې ژوند کوي، د با ارزښته ټولنيزو منابعو لکه: شتمني، ځواک (قدرت) او ټولنيزموقف څخه په مساوي ډول برخمن نه دي. ستاسي له نظره :

۱- ولې ټول خلک له شتمنۍ او قدرت څخه په مساوي توګه برخمن نه دي؟

۲- آيا دغه توپير او نابرابري عادلانه دی او که نه ؟ خپل دلايل وړاندې کړئ.

په بشري ټولنو کې وګړي او ډلې په ټولنيزه توګه د شتمنۍ، مال، سياسي قدرت او منزلت او ټولنيز درناوي څخه په مساوي ډول برخمن نه وې او نه دي.

ځينې ګروپونه د اقتصادي، سياسي، قومي، مذهبي او نورو ټراونو له کبله د زياتو امتيازونو څخه برخمن وي او ځينې نور بې د ډېرو لومړنيو (ابتدايي) امتيازونو څخه هم بې برخي وي. د اساسي سرچينو (منابعو) د نابرابروېش له مخې ځينې وختونه د وګړو تر منځ طبيعي توپيروي او که ټولنيز او اقتصادي غير عادلانه جوړښت. د بېلګې په توګه: د اساسي يا بنسټيزو سرچينو نابرابروېش په دې خاطر وي چې کله کله ځينې وګړي د نورو په نسبت د زيات فکري او فزيکي (جسمي) ځواکمنۍ څخه برخمن وي. لکه دا چې دوه

کسه پر دوو ټوټو ورته ځمکو باندې کار کوي. خو له دوی نه یوکس د خپل ډېر زيار او کار له امله د بل کس په پرتله څو برابره حاصل تر لاسه کوي. که څه هم په کوچنۍ ټولنه کې يو ډول نه يو ډول نابرابري شته خو که چېرې دغه نابرابري د ټولنيزو توپيرونو په خاطر وي ، نو د اسلام سپېڅلي دين او انساني سليم عقل هغه نه مني. د ټولنيزو توپيرونو ځينې ډېرې مهمې نښې او آثار په لاندې ډول دي:

د ټولنيزواټن کچه (اندازه)

ټولنيزه فاصله يا واټن د طبقو، نژادي او جنسيتي ګروپونو ترمنځ په مختلفو ټولنو کې سره توپير لري. په ځينو کې دغه درز زيات نه وي چې په پايله کې د دوی ترمنځ توپير هم لږوي خو که دغه درز زيات وي. له ټولنيز درز څخه زموږ موخه د شتمنۍ، قدرت او ټولنيز منزلت څخه د مختلفو ګروپونو برخمن کيدل دي. په ځينو ټولنو کې يو کم شمېر خلک د شتمنۍ او قدرت تر ټولو زياتې سرچينې په واک کې لري خو د خلکو سترې پرګنې د دغو سرچينو د ډېرې کمې برخې څخه برخمنې دي چې د دوی لومړنۍ اړتياوې هم نشي پوره کولی.

د امتياز لرونکو ګروپونو او عادي خلکو د ژوند کولو وضعيت او فرهنګ ته په پام لرنې سره وينو چې د دوی تر منځ زيات توپير موجود دی په دې صورت کې د خلکو تر منځ ټولنيز درز زيات وي. ليکن که چېرې د خلکو تر منځ توپير زيات نه وي په دې صورت کې ټولنيزدرز هم کم وي.

ټولنيز خوزښت

ټولنيز خوزښت په ټولنيزو مقامونو کې د افرادو ځای پرځای کيدوته ويل کېږي. د بېلګې په توګه: هغه څوک چې په يوه بزګره کورنۍ کې پيدا شوی وي، که چېرې وکړای شي چې د خپل شخصي کوښښ او مناسبو زده کړو پواسطه دولتي لوړو پستونو ته ځان ورسوي، ويلی شو چې هغه ټولنه د ټولنيز خوزښت څخه برخمنه ده. خو که چېرې ټولنه هغه چاته چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوارو کورنیو کې پیداکیږي لوړو پوړونو ته د رسیدو اجازه ورنه کړي، په دې ډول ټولنو کې ټولنیز خوځښت وجود نه لري د ټولنیزخوځښت کچه هم کیدای شي چې کمه او یا زیاته وي.

هغه ټولنې چې ټولنیز خوځښت پکې زیات وي، نابرابري پکې لږه او یا دا چې د هغې د لړیدو پرخوا درومي. ځکه چې وګړو ته د دې اجازه ورکوي چې په ټولنیزو سلسله مراتبو کې ځانونه ځای په ځای کړي او خپلو ځانونو ته ارتقا ورکړي. لیکن هغه تړلې ټولنې چې خپلو خلکو ته اجازه نه ورکوي چې په اداري سلسله مراتبو کې ځای په ځای شي، نابرابري پکې ډېره زیاته وي. له دې کبله ټولنیزخوځښت د ټولنیزې نابرابرۍ له مهمو ښنو څخه دی. نابرابري په زیاتو وختونو کې په ټولنه کې ستر بدلونونه او یا انقلابونه را منځته کوي لیکن زیاتره د هغه چا ترمنځه چې د ځانګړو سرچینو څخه برخمن وي او هغه څوک چې له دغو سرچینو څخه بې برخې وي، محدودي شخړې او جګړې رامنځته کوي. زموږ شاوخوا زیاتره په زړه پورې او جالبې پېښې لکه کارګري مظاهرې، د ښځو لپاره د مساوي حقوقو غوښتنه، نژادي او قومي تضادونه، له نابرابریو څخه را منځته کیږي. هغه ټولنیز خوځښتونه چې د تغییراتو غوښتونکي دي لکه: کارګري جنبشونه، د مربي توب د لغوه کولو خوځښتونه، د ښځو لپاره د رایې د حق ورکولو خوځښتونه او د مدني حقوقو خوځښت، ټول د نابرابرۍ په وراندې د ځواب په پایله کې رامنځته شوې دي او پراختیایي موندلې ده. د دې خوځښتونو څخه را ولاړې شوي آکثره شخړې او تاوتریخوالی د تغییر او ټولنیزکنترول لاملونه شمېرل کیږي.

د اسلام مقدس دین له څوارلس سوه کاله را په دې خوا د یو ستر او له ښیګڼو ډک دین په توګه عمل کړی دی او ټولنیزې نا انډولې یې له ریښې ورکې کړې دي. په اسلام کې د ټولنې ټول غړي د مساوي او عادلانه حقونو نه برخمن دي. د بیلګې په توګه: د مربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

آزادول د دین له شعایرو څخه شمېرل کېږي چې د ځینو ګناهونو له هغې جملې نه د قصدي روژې خوړلو کفاره ګڼل شوې ده. همدارنګه په اسلام کې د عرب او عجم ترمنځه هېڅ توپیر نشته. حتا کوم کسان چې په سیاسي بڼه یې د اسلامي دولت په پولو کې ژوند کاوه خو په خپله مسلمانان نه وه، د یو تبعه په توګه له ټولو حقونو نه برخمن وه.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

د پوښتنې

۱- نابرابري تعریف کړئ.

۲- آیا انسانان کولی شي داسې ټولنه جوړه کړي چې په هغې کې هېڅ ډول نابرابري وجود ونه لري.

۳- څه ډول کولی شو چې د نابرابرۍ کچه راټیټه کړو؟

۴- که چېرې په ټولنه کې نابرابري چټکه وده وکړي، پایله به یې څه وي؟

۵- اسلام له نابرابریو سره څرنګه مبارزه کوي؟

کورنۍ دنده

خپل شاخواته وګورئ چې کومې نابرابرۍ ستاسې په شاوخوا کې وجود لري، هغه فهرست کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

طبقاتي نابرابري

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:

۱- په خپل چاپېریال کې څه ډول نابرابري پېژنئ؟

۲- ستاسې په نظر دغه نابرابری د منلو وړ دي که نه؟ خپل دلایل وړاندې کړئ.

د نابرابریو له ډولونو څخه یوه یې په ځانګړې توګه په او سنیو ټولنو کې له طبقاتي ټولنې څخه را پورته شوې نابرابري ده. که څه هم د ټولنیزې طبقې لپاره مختلف تعریفونه شته خو د دې سره سره ویلی شو چې طبقه عبارت ده له هغو ډلو څخه چې د مادي سرچینو او امکاناتو (شتمنې، قدرت او منزلت) څخه د ګټې په توپیر سره د ګټې پورته کولو په جریان کې تشکل مومي نو له همدې کبله د هغوی په فرهنګ او د ژوند په سبک او طریقه کې توپیر را منځته کېږي. له یو ډول سرچینو (شتمنې، قدرت او منزلت) څخه برخمن دي. یو له بله سره ټولنیزې اړیکې ټینګوي او له هغه چا سره چې له متفاوتو سرچینو څخه برخمن دي لږ اړیکې ټینګوي. دغه اړیکې د راشه درشه، مېلمستیاوو څخه نیولې تر واده، د وینې اړیکې او خپلې، ټول په برکې نیسي. په دې ترتیب سره د خلکو هر هغه ډله چې

د سرچینو یوه ځانګړې برخه پخپل واک کې لري، د ژوندانه او فرهنګ داسې یو ځانګړې ډول او طریقه لري چې د هغه چا سره چې له دوی څخه پورته او یا له دوی څخه ښکته ژوند لري، ډېر توپیرلري. له دې کبله هغه ګروپ خلک چې د نسبتاً مساوي منابعو، فرهنګ او د ژوندانه له ورته سبک اوطریقې څخه برخمن دي، یوه طبقه بلل کېږي او لکه څرنګه چې توضیح شوه، د طبقاتو موجودیت د یوې ټولنې د خلکو ترمنځ د یو ډول ټولنیزې نابرابرۍ په معنا دی.طبقې په اوسنیو ټولنو کې یو لړ ځانګړنې لري او د هغه اهمیت له مخې چې لري یې، ځینې یې لږ څه توضیح کوو:

طبقاتي واټن

دا مهال په پرمخ تللو ټولنو کې سره له دې چې طبقاتي فاصله موجوده ده، خو طبقاتي پوله (مرز) پوره ښکاره نه ده. په بله ژبه د ټولنې د مختلفو طبقو تر منځ کرښه په واضح ډول نده ایستل شوې او زیات شمېر خلک شته چې پوره معلوم نه دي چې پورته طبقې پورې اړه لري اوکه په ښکته طبقې پورې. په داسې حال کې چې په عنعنوي ټولنو کې دغه پوله پوره څرګنده ده.

د شتمنۍ غونډېدنه

که څه هم په اوسنیو مدرنو ټولنو کې لږترلږه ټول خلک د ضروري امکاناتو د یوې کمې اندازې څخه برخمن دي لیکن شتمنۍ ډېره په غیر عادلانه توګه وېشل شوې ده.

د بېلګې په توګه: د هغې مطالعې پر اساس چې په ۲۰۰۷ زیږدیز کال کې د امریکا په متحده ایالتونو کې تر سره شوې ده څرګندوي چې د هغه هېواد (۳۹%) شتمني یوازې په سلو کې د یوه فیصد اشخاصو په لاس کې ده او نوره پاتې شتمني د هېواد د ټولو خلکو په لاس کې ده.

لکه څرنګه چې پوهېږو، کله چې شتمنۍ په دې ډول په غیر عادلانه توګه وېشل شوې وي، ټولنیز قدرت او منزلت چې د شتمنۍ سره ډېره نږدې اړیکه لري، به هم په دې ډول په غیر عادلانه توګه وېشل شوی وي.

لکه څرنګه چې ولیدل شوه، په طبقاتي ټولنو کې سره د دې چې د ټولنې غوڅ اکثریت خلکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د ژوندانه د امکاناتو ټیټه اندازه تامینیږي، خو شتمني، قدرت او منزلت په بشپړه توګه په غیر عادلانه ډول وېشل کېږي.

هر اړخیز زبېښاک (استثمار)

د هغه دلیلونو پر اساس چې د پرمخ تللو طبقاتي ټولنو د ځانګړتیاوو په هکله مو وړاندې کړل، په دې ټولنو کې یو ډول آرام او نرم لیکن ډېر ژور او پراخ زبېښاک موجود دی. یو محدود لږکی (اقلیت) چې د ټولنې ارزښتناکه سرچینې او امکانات یې په لاس کې دي، د ټولنې ډېرکې (اکثریت) له اقتصادي، سیاسي او فرهنګي لحاظه زبېښي. د نابرابرۍ د همېشني نظام جوړول په خو لحاظه د مسلط ګروپ په ګټه دي. لومړی دا چې هغه امتیازونه چې دغه ګروپ د مخه درلودل، خوندي پاتې کېږي. په دې ترتیب سره حکومتي نظام او قانون لکه څومره چې دزور ورو او شتمنو تر زیات فشار او نفوذ لاندې وي په همغه اندازه به په ټولنه کې د نورو په وړاندې د دوی د امتیازونو د خوندیتوب په لاره کې مرسته وکړي.

دویم، دغه مسلط ګروپ د ښوونې او روزنې د دندو او استوګنې لپاره ښه او مساعد ځای تر لاسه کوي.

دریم، غوره او وتلو کسانوته دا امکان برابروي چې له هغو کسانو څخه چې په ټیټ مقام کې دي د کارګر اجیر او مصرف کوونکي تر نامه لاندې کار واخلي او په دې ترتیب سره خپل ژوند هوسا کړي او شتمني زیاته کړي.

ځینې پوهان په دې آند دي چې د نابرابرۍ نظام د زور ورو ممتاز او لوړ مقام خوندي کوي. د دوی د رقابت نه ډک نفوذ زیاتوي او دا امکان ورته برابروي هغه کسان چې ښکته ژوند لري، وزبېښي.

اسلام کله چې د لومړي ځل لپاره د سعودي عربستان په شبه جزیره کې راوځلید، په

طبقاتي نظام يې د بطلان کرښه راکش کړه. بادار او مريي ته يې په يوه ليکه کې ځای ورکړ، د ابوبکر، ابوعبيده، مصعب بن عميره [رض] چې د ټولنې له شتمنو او باعزته اعرابو څخه وه او همدارنګه د بلال، ياسر، سيمه، عمار او صهيب [رض] چې له نيستمنی او فقيري طبقي او د مريانو له جملې څخه وه ترمنځه يې برابري راوستله. اسلام له همغه پيل څخه د ښه والي او لوړوالي معيار تقوا، علم او اخلاقي فضيلتونه اعلان کړل چې په دې ډول د نا انډولۍ ټول مظاهر يې جاهليت او له انسانيت نه لرې وګڼل.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- طبقه تعريف کړئ؟

۲- طبقاتي درز څه شی دی؟ توضيح يې کړئ.

۳- زېښناک څه شی دی؟ کومه طبقه زېښنل کېږي؟ توضيح يې کړئ.

۴- اسلام له ټولنيزې نابرابري او طبقاتي نابرابري سره څرنګه مبارزه کوي؟

۵- د لوړوالي او فضيلت معيار په اسلام کې څه شی ده؟

کورنی دنده

يو څو موارد چې په ټولنه کې د نابرابرۍ لامل ګرځي، فهرست کړې او په ټولګي کې يې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنسي نابرابري

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

تېر درس ته په پاملرنې سره:

لکه څرنګه چې پوهېږو، د بشري ټولنې يوه نيمايي نارينه او بله نيمايي يې ښځې دي. ستاسې په نظر:

۱- ښځې او نارينه په مساوي توګه له امتيازاتو څخه برخمن دي؟

۲-که چېرې د جنسيتي نابرابرۍ کوم ډول موجودوي، هغه توضيح کړئ.

جنسيت څه شی دی؟

جنسيت يعنې د ښځو د حقونو نه دفاع او ملاتړ او په ټولنيز، اقتصادي، او فرهنګي برخو کې نارينه او ښځې تر منځه په برابرۍ باور او د ښځو د تحقير، توهين او پر هغوی د ظلم او ستم په وړاندې مبارزه ده. د جنسيتي مسايلو څخه موخه په اقتصادي، فرهنګي او ټولنيزه ساحه کې د ښځې او نارينه لپاره د هغوی د برابرو حقونو تر لاسه کولو او ورسپارلو څخه عبارت ده ترڅو جنسيتي نابرابري له منځه ولاړه شي. جنسيت د ټولنيزې نرۍ په هره سطحه کې ترسترګو کېږي. جنسيت د خپل ځان او نورو سره د اړيکو د ټينګولو په باره کې له فکرکولو څخه عبارت دی. دکار د ډول او کورنې ژوند په ټاکلو کې زيات تاثير لري. جنسيت د ټولنيزو سلسله مراتبو ټاکونکی دی ځکه چې په زياتره ټولنو کې د ټولنيزو سرچينو مهمه برخه پخپل واک کې لري. د جنسيت ټولنيزه معنا نارينه توب او ښځې توب ته د اشارې او ښودلو په معنا ده.

خدای تعالی (جل جلاله) انسان د نر او ښځې له دوه جنسونو څخه پيدا کړي دي. د خدای تعالی د حکمتونو د نمونو څخه يوه يې داده چې په ټولو ټولنو کې د نر او ښځې

شمېر کابو سره مساوي ده. ښځو او نارینه وو د تاریخ په اوږدو کې یو ډول د کار جنسیتي وېش درلوده ښځې په زیاته اندازه د کور په چارو او د خپلو اولادو نو په روزنه بوختې وې او نارینه د کور نه د باندې کارونو او د خوراک په برابرولو باندې بوخت وو. د کور کارونه که څه هم سخت او ستونزمن وو خو څرګند عاید یا ګټه وټه یې نه درلوده. په دې دلیل د ښځو ټولنیزمقام ورځ په ورځ را ټیټیده د دوی ځواکمني او وړتیا د نارینه وو په پرتله لږه په پام کې نیول کیدله او له همدې کبله وه چې په اکثره ټولنو کې مهم او با صلاحیته کارونه د نارینه وو په لاس کې وو. نن ورځ د نړۍ په ټولو فرهنګونو کې ښځې له نارینه وو سره متناسب مقام نه لري او معمولا ښځې هغه چارې سرته رسوي چې لږه ګټه او کم اعتبار لري.

ځینې خلک داسې فکر کوي چې په مهمو او لوړو پستونو کې د کارکولو څخه د ښځو بې برخې کولو دلیل دادی چې ښځې د فکري او جنسي پلوه لږه ځواکمني لري او همدغه کارونه کوم چې په عنعنوي او دودیز ډول ښځو ته سپارل شوي دي د هغوی لپاره مناسب کارونه دي واقعیت دادی چې له حیاتي پلوه ښځې او نارینه لږ توپیر سره لري او دغه توپیر د دې لامل نه ګرځي چې موږ ښځو ته د هېڅ ډول ترقی او پرمختګ وخت ورنه کړو او بې برخې یې کړو. د اسلام سپیڅلی دین هم ښځې د نارینه وو په څېر انسان بولي. اسلام د ښځې او نر تر منځ تفاوت په رسمیت پېژني لیکن د ښځې یا د نارینه په حق کې بې عدالتي په هېڅ وجه نه مني. د اسلام تاریخ د ژوند په مختلفو برخو کې د ښځو د برخې اخیستنې شاهد دی. ښځو د پیامبر ﷺ په فتوحاتو او جګړو کې برخه اخیستی ده. په روایاتو کې راغلی دي چې حضرت فاطمه الزهرا او یو شمېر نورو مسلمانو ښځو د احد، حنین او په داسې نورو جګړو کې ګډون کړي دی. او همدارنګه په فرهنګي او علمي مسایلو کې یې ډېر ګډون درلود. د ښځو له منځه داسې کسان هم راڅرګند شوه چې په علمي مسایلو کې پوهان شول. د بیلګې په توګه: حضرت عایشه (رض) د احدایثو له سترو راویانو څخه شمېرل کېږي او پخپله د فقهي د مسایلو په باره کې ځانګړې لید او نظریات لري. دلته د جنسیتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

نابرابری په منفي پايلو او عواقبو باندې بحث کوو.که څه هم جنسيتي نابرابري د افرادو او ټولنو لپاره زياتې منفي پايلې لري خو موږ يې دلته د ځينو مهمو په طرحه باندې بسينه کوو:

د ټولنې وروسته پاتې والی

ديوه ملت پراختيا او ملي پر مختګ د ښځو له حضوراو فعاله ګډون نه پرته دا پروسه له مشکل سره مخامخ کيږي.څرنګه چې ليدل کيږي دافغانستان زياتره ښځې بې سواده دي اوکله چې د ټولنې نيمايي برخه د ښځو په خاطر د اقتصادي، فرهنګي او ټولنيزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نيمايي ځواک د کار، فعاليت او نوښت څخه بې برخې کېږي او په پايله کې د ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کېږي.

ټولنيز کړکېچ يا لانجه

پخوا به ښځې او نارينه دواړه د ټولنيز دود تابع وو او هر چا به هغه کار کاوه چې د ټولنې عرف او فرهنګ به ورته ټاکلي وو خو نن سبا د ښوونې او روزنې، اړيکو او رسنيو د پراختيا او پرمختګ له سببه وضعيت بلکل توپير پيدا کړی دی. اوس ټول پوهېږي چې ښځې هم کولی شي چې د نارينه وو په څېر لوړې زده کړې او د ډېرې ګټې او عايد لرونکې دندې ولري او د خپل ظرفيت د لوړيد او لوړو ټولنيزو مقامونو ته د رسيدو په لاره کې د ښه عقلي ځواک او وړتيا نه برخمن دي. له دې کبله دوی نور نشي کولی چې دغه د توپير او تبعيض نه ډک وضعيت چې ښځو ته د دوی د ظرفيت د لوړتيا او ګټواو کارونو د سرته رسولو مخه نيسي، وزغمي او د هغه له منځه وړلو لپاره ټولې هلې ځلې پکار واچوي.

له دې کبله له هر څه نه دمخه بايد د ښځو پرمختيا ته چې د نسلونو بنسټ اېښودونکي او د پرمختګ جوړونکي دي ډېره پاملرنه وشي.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- نابرابري څه شی ده؟

۲- جنسیت څه شی ده؟

۳- آیا په نړۍ کې د ښځو او نارینه وو په شمېر کې توپیر موجود دی؟

۴- ولې ښځې د نارینه وو په پرتله د نړۍ په زیاتره سیمو کې د اساسي او ټولنیزو ګټو څخه بې برخې دي؟

۵- ښځې په اسلام کې کوم مقام لري؟

۶- د ښځې او نارینه تر منځ د نابرابرۍ او تبعیض لامل څه شی دی؟

۷- جنسیتي نابرابري څه پایلې لري؟ بیان یې کړئ.

کورنۍ دنده

د افغانستان د ښځو د ټولنیز وضعیت په باره کې یو څو کرښې ولیکئ.

د څلورم څپرکي لنډیز

• ټولنیزې نا برابرۍ په عامه معنا د وګړو او د مقامونو تر منځ هغو تو پیرونو ته وایي چې په ټولنیز ډول پېژندل شوي او خلکو هغه اشغال کړي وي.

• هغه ګرو پونه چې مادي منابعو ته ددوی دلاس رسۍ د توپیر له امله تشکل مومي، طبقه ویل کیږي. نو له همدې امله د دوی د ژوند په تګلارې، طریقې او فرهنګ کې توپیر لیدل کېږي.

• د اسلام مقدس دین قومي او نژادي توپیرونه د هیڅ ډول امتیاز منبع نه بولي بلکه دانسانانو لوړتیا یواځې په تقوا کې بو لي.

• له جنسیتي مسایلو نه ښځو او نارینه ته دژوند په سیاسي، ټولنیز او فرهنګي برخو کې د هغو د حقه حقو قو ورسپارل دي. تر څو جنسیتي نا برابري له منځه لاړه شي.

کله چې د ټولنې نیمایي برخه د ښځو په خاطرد اقتصادي، فرهنګي او ټولنیزو مهمو کارونو د اجراکولو څخه بې برخې شي، ټولنه د خپل انساني نیمایي ځواک د کار، فعالیت او نوښت څخه بې برخې کېږي او په پایله کې د ودې او پرمختګ څخه وروسته پاتې کېږي. له دې کبله له هر څه نه د مخه باید د ښځو پر مختیا ته چې دنسلونو بنسټ ایښودونکي او د پرمختګ جوړونکي دي ډېره پاملرنه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم څپرکی

زموږ ټولنيزې ستونزې

په دې څپرکي کې لاندې لوستونه لولو:

- بې سوادي،
- غريبي او بيکاري،
- د اوسيدلوځای(کور)،
- روږدتيا،
- مخدره توکي يا مواد،
- نا امني او ترهګري،
- نا چاودل شوي مواد،

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپرکي موخې

هيله کيږي چې زده کوونکي ددې خپرکي له لوستلو وروسته:

- د سواد ګټې و پيژني او په ټولنه کې د بې سوادۍ دله منځه وړلو سره علاقه پيداکړي،
- د غريبۍ او بېکارۍ منفي پايلې و پيژني اوزيار او کوشش ته وهڅيږي،
- د بې کورۍ له ستو نزې سره آشناشي او له هغې څخه د وتلولار وپيژني،
- له هغو ستونزو سره چې له مخدره توکو، نا چاودلو موادو،نا امنيو اود روغتيايي خدمتونو له کموالي څخه را منځته کيږي آشنا شي او له هغو سره د مقابلې کولو په لاروچارو وپوهيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیز مشکلات: بې سوادي

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

په نوي نړۍ کې ژوند ښوونې او روزنې ته اړتیالري.څرنګه چې قرآن کریم فرمايي:

(اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِى خَلَقَ* خَلَقَ الْإِنسَانَ مِنْ عَلَقٍ*اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الذى عَلمَ بِل قلمِ* عَلَّمَ الْإِنسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ*)

هغه چاچې ښوونه نه ده کړې بیسواده بلل کیږي دې واقعیت ته په پاملرنه:

۱- که څوک سواد ونه لري د کومو ستو نزو سره مخ کیږي؟

۲- هغه ټولنه چې زیات وګړي یې بې سواده دي، له کومو مشکلاتو سره مخ کیږي؟

انسانانو له ډیر پخوا نه د ځمکې په سر ژوند وکړ خو په لوستلو او لیکلو نه پوهیدل. په هغه وخت کې دانسانانو ژوند ډیرساده او ابتدايي و. په هغه وخت کې د تیرو نسلونو تجربې په عملي او شفاهي ډول له یوه نسل نه بل نسل ته لیږدول کیدې. د نوي ټولنې غړو د خپل د ضرورت ورفنون او مهارتونه د ژوند د ورځنیو چارو په ترڅ کې زده کړې. په هغه وخت کې د زده کړې هیڅ ډول ځانګړې پروګرام وجودنه درلود. بې سوادي تل د هېوادونو د ودې او پرمختیا د مخنیوي لامل ګرځي. له دې کبله ویلی شو چې بې سوادي یو تباه کوونکی مرض او د بشر د لومړی درجه دشمن

په توګه د بشري ټولنې په ځانګړې توګه د دریمې نړۍ او وروسته پاتې هېوادو ډېر مختګ، ودې اوپراختیا په لاره کې لوی خنډ شمېرل کیږي چې دهغه بشپړله منځه وړل ساده کار نه دی بلکه دا یو پېچلی جریان دی چې ملي اونړیوالې مرستې ته اړتیا لري.څرنګه چې لیدل کېږي دبیسوادۍدله منځه وړلو لپاره په نړیواله کچه د هېوادونو او نړیوالو سازمانونو له خوا اقدامات شوي دي.

نن ورځ په ټوله نړۍ کې خلک با سوا ده دي آند تردې چې ړانده اوکاڼه هم با سواده دي. له بده مرغه چې زموږ په ګران هېواد کې له لسو میلونو نه زیات خلک بې سواده دي او همداوس پنځه میلونه کوچنیان د ښوونځي له تلونه بې برخې دي. هغه ستونزې چې له دې برخې څخه زموږ هېواد ورسره مخامخ دی، ډېرې زیاتې دي چې ډېر مهم یې عبارت دي له:

نېستي، ناپوهي، اقتصادي او ټولنیز وروسته پاتی والی، روږدیدل جرم او جنایت ته مخه کول. کوم هېواد چې د سواد له نعمت څخه بې برخې وي، تل ځواکمنو هېوادو ته اړ وي. نو ځکه نیستمنو هېوادوته دا لازمه ده تر ټو علم او سواد ته پاملرنه وکړي او د ښوونځیو پراختیا ته توجه ولري. ځکه چې ښوونځي د نیستۍ او وروسته پاتې والي نه د مخنیوي اصلي خوځښت ګڼل کېږي. اوس مهال په نړۍ کې د علم او تکنالوژي په پرمختګ سره او د نړۍ د هېوادونو د زراعتي کیدو او صنعتي کیدو په پایله کې دا هېوادونه په کروندواو د سپکو او درندو صنایعو په فابریکو کې انساني ځواک، باسواده او ماهرو کارګرانو ته اړتیا لري. له دې امله هېوادونه هاند او هڅه کوي ترڅو د ټولنې وګړي یې باسواده شي ځکه بې سواده وګړی نه شي کولای په ښه توګه په کروندو او فابریکو کې د زراعت او صنعت د پراختیا او پرمختګ لپاره ګټور کار وکړي.

سواد د هر ډول زده کړې لپاره بنسټیزه وسیله ده. سواد په فرهنګي، سیاسي، اقتصادي او ټولنیزو فعالیتونو کې د ګډون یو ضروري عنصر بلل کېږي. دا جوته ده چې یو بې سواد وګړي نه شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای خپلې ټولنيزې ستونزې په ښه توګه حل کړي او د خپل ځان او کورنۍ لپاره د ښو خدمتونو لامل شي. کوم وګړي چې د پوره سواد درلودونکي دي، خپله ټولنه او د ژوند ماحول درک کوي خپل او د ټولنې د ستونزو د حل لارې پيدا کوي.

په داسې حال کې چې سواد د لوستلو او ليکلو وړتيا بولي خو واقعيت دا دی چې سواد د لوستلو، ليکلو او په ليکل شويو متنونو پوهيدل دی. او د پوهيدو او درک معنا دا ده چې وګړي بايد ښه ژبنۍ وړتيا او په پوره اندازه عمومي پوهه ولري. دا وړتيا يوازې د ښـوونځي له لوستلو څخه لاس ته راځي.

نېستي او غريبي د بېسوادي د پايلو په لومړي سرکې ځای لري.په معاصرو ټولنو کې کارونه اوشغلونه سواد او مسلکي وړتياوته اړتيا لري. له دې امله، که څوک سواد ونه لري نشي کولی چې مناسب کار او ښه عايد ولري. کله چې د يوې ټولنې زياتره غړي بيسواده اوکم سواده وي، د دې خلکوله نيستۍ نه سر بيره، ټوله ټولنه په نيستۍ اخته کېږي، څرنګه چې د دولت د عوايدو مهمه برخه زکات، عشر، ماليات، په شخصي کانونو کې، خمس، وقف او واجبي او نفلي صدقات جوړوي.کله چې خلک غريب اونيستمن وي، دولت به هم د بيت المال دعوايدو او د ماليانو له کمښت سره مخامخ شي او په پايله کې د ټولنې عام امکانات او اړتياوې لکه: لاره ،روغتون، ښوونځي، د کونډو، يتيمانو، کښو، ړندو، معيوبينو، علماو نفقه او د هغو کسانو چې د خلکو په خدمت کې بوخت دي لکه: د دولت د مامورينو، قضاتو، ښوونکو او ډاکترانو مصارف چې اسلامي شريعت په بيت المال کې مقرر کړې دي له کمښت سره مخامخ شي. همدارنګه په داسې هېواد کې فابريکې او توليدات نه شي کولی وده وکړي. په پايله کې به هېواد په سخته نيستۍ او غريبۍ اخته شي.

روږدېدل: بيسواده ټولنه زياتره دنيستۍ او جهل له امله په مخدره موادو دروږدېدو د

بلا په لومه کې ښکیلیږي. بې سوادي او جهل له نېستۍاو په پای کې له روږدیدو سره ډېرې نږدې اړیکې لري، له دې کبله د ښوونې او روزنې په برخه کې پانگونه او د ښوونې اوروزنې کیفیت ته پاملرنه به ډېره گټوره پایله ولري. د یادونې وړ ده چې د بې سوادي زیان رسوونکې پایلې ډېرې زیاتې او پراخې دي، په هغو برخو چې موږ پرې بحث وکړ یوازې د دې ستونزو څو نمونې بې وې.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- بې سوادي څه شی ده؟

۲- سواد تعریف کړئ، زموږ په هېواد کې څو فیصده ښځې او نارینه په لو ستلو او لیکلو نه پوهېږي؟

۳- د بې سوادۍ له امله په هېواد کې کومې ستونزې رامنځته کېږي؟

۴- بې سوادي او روږدیدل څه اړیکې سره لري؟

کورنۍ دنده

یو بې سواده سړی له یوه با سواده سړي سره مقایسه کړئ او په دې باره کې په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ او په ټولگي کې یې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنیزې ستونځې: نیستي او غریبي

فکر وکړئ او ځواب ووایئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ او ځواب ورته ووایئ.

۱- ولې انسان غریبیږي؟

۲- د انسان په ژوندانه کې غریبي څه اغیزه لري؟

۳- څنګه کولی شو له غریبۍ او نیستۍ نه مخنیوی وکړو؟

انسان خوراک، کالیو او د اوسیدلو ځای یا کور او نورو وسایلو ته اړتیالري. لوی خدای (جل جلاله) د انسانانو لپاره ټول د اړیتا وړ شیان د ځمکې په سر او طبیعت کې پیدا کړي دي او انسان ته یې د فکر او د کار کولو توان ورکړی دی چې ترڅو هغه راوباسي او د خپلې اړتیا سره سم له هغو نه ګټه واخلي. که چیرته شرایط داسې برابر شي چې انسان وکولی شي له خپلې پوهې او استعداد نه کار واخلي او طبیعي سرچینې د خپلو اړتیاوو د پوره کولو په موخه راوباسي او ترې ګټه واخلي، د غریبۍ او نیستۍ سره به مخامخ نه شي او که چیرته انسان کهالي او تنبلي وکړي او یا طبیعي او ټولنیزخنډونه یې مخې ته راشي او و نه کړای شي چې د لوی خدای(ج) له دغه نعمتونو څخه ګټه واخلي نو له غریبي او فقر سره به مخامخ شي.

نیستي څه شی ده؟

نیستي یا غریبي د هغو شیانو نه درلودل دي چې انسان هغو ته اړتیالري. غریبي هغه لوی مصیبت دی چې د تاریخ په اوږدوکې یې بشرځور ولی او ځوروی یې. څرنګه چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي: نږدې ده چې غریبي په کفر واوړي. له دې کبله دې پوښتنې ته چې (ولې انسان نیستمن کیږي؟) ځواب ورکول ډیر مهم دی.

څرنګه چې د دې پوښتنې د ځواب د پیدا کولو نه وروسته به په دې پوه شو چې موږ ولې غریب یاستو چې لاملونه یې ډیر زیات دی خوځیرنه یې په دې ځای کې ممکنه نده، مګر په عام ډول کولی شو هغه په دریو عمومي برخو ووېشو.

فردي لاملونه

فردي لاملونه چې بیلابېل ډولونه لري، هغو لاملونو ته ویل کیږي چې رینبه یې پخپله په فرد کې ده د مثال په توګه: د فقر او غریبي ډیر مهم فردي لاملونه عبارت دي له:

۱- تنبلي کول او له کار او هڅې نه ډډه کول.

۲ - بې سوادي او ناپوهي چې د انسان په ژوند کې دکمزورۍ سبب ګرځي.

۳- د مهمو اوګټورو کارونو د سرته رسولو د مهارتونو نه درلودل.

۴- د بدن د غړو معلولیت چې د کارکولو مانع ګرځي. په هغه صورت کې چې انسان په پورتنیو څولاملونو اخته وي پخپل فردي ژوندانه کې له ستونزو سره مخامخ کیږي او غریب اونېستمن کېږي.

طبعي لاملونه

خدای (جل جلاله) زموږ د اړتیاوړ مواد په طبیعت کې پیدا کړي دي، د امواد په طبیعت کې یو ډول نه وی وېشل شوي. د مثال په توګه:

۱- ځیني ځمکې ډیرې حاصل خیزې او ځیني نورې بې لږ حاصل کوی.

۲- ځیني سیمې معدنونه او دلوړ قیمت منابع لري لکه سره زر، اوسپنه، نفت او ګاز،خوځینې سیمې له دې ډول معدنونو څخه بې برخې دي، سربیره پردې، ځیني طبیعي حوادث لکه: سیلاو، وچکالي، او طوفانونه هم د خلکود ثروت او مالونو دله منځه تللو سبب ګرځي. یاد شویو توپیرونو ته په پاملرنه، هغه څوک چې په حاصل خیزو سیموکې ژوند کوي کولی شي په لږ زحمت ډیر حا صل لاس ته راوړي. خو هغه خلک چې په کم حاصله سیموکې ژوند کوي باید ډیر زحمت وباسي خو لږ حاصل لاس ته راوړي. همدارنګه هغه هېوادونه چې د سروزرو، او سپنې، نفت اوګازو معدنونه لري کولی شي د هغو د خر څلا و په بدل کې ښوونې او روزنې ته ارتقا ورکړي او په عمومي امکاناتو کې زیاتوالي راولي او خپلو صنایعو او خپلې کرنې ته وده او پراختیا ورکړي. په داسې حال کې چې نور هېوادونه د دې ډول امکاناتوڅخه بې برخې دي. نو ویلی شو چې حاصل خیزې ځمکې، مناسبه آب و هوا او قیمتي معدنونه د ثروت دلرلو سبب اونه درلودل یې د غریبۍ او نیستۍ سبب ګرځي.

ټولنیز لاملونه

دیا دشویو لاملونو ترڅنګ، ټولنیز لاملونه هم په طبیعي سرچینو دانسان د لاس رسی او یا هغو ته د لاس په نه رسېدو اغېزه لري. طبیعي شتمنۍ او امکانات په هره ټولنه کې د اقتصادي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیستم په واسطه ویشل کیږي.که دا سیستم عادلانه او د تعصب او تبعیض څخه خالي وي، وګړي د خپل استحقاق له مخي له امکاناتو او صنایعو څخه ګټه اوچتوي او که چیرې اقتصادي اوټولنیز نظام عادلانه نه وي نو یوازې کم خلک به له دې نعمتونو نه برخمن او نور خلک به له هغو څخه بې برخې وي. هغه ټولنه هوسا او شتمنه کیدلی شي چې هر وګړی يې د خپل لیاقت او وړتیا په اساس د ټولنې د امکاناتو او منابعو څخه ګټه ترلاسه کړي.

په ټولنه کې د نیستۍ او فقر لوی لامل د سیاسي، ټولنیز او امنیتي ثبات نشتوالی دی کومه ټولنه کې چې له سیاسي ثبات او آرامۍ نه بې برخې وي خلک له زیاتو امنیتي ستونزو سره مخامخ کېږي او ټول غبنتلي استعدادونه په کړکیچونو کې په مصرف رسیږي او ټول پروګرامونه د خپل سیاسي بنسټونو د ځواکمنۍ او د مخالفینو د له منځه وړلو په لاره کې محدود پاتې کېږي او په پایله کې ټولنه په نیستۍ اخته کېږي همدارنګه کله چې په ټولنه کې ټولنیز ثبات موجود نه وي خلک تل له یوه ښار څخه بل ښار ته تیښته او کډه کوي چې دا حالت له دوی نه په معیشتي چارو کې د نوښت ځواک او توان اخلي اوکه چیرته له ټولنې نه امنیت خپل ټغر ټول کړي هېڅکله به د اقتصادي ریښو د قوت او ودې خیال په ذهنونو کې غوټۍ ونه کړي.

زموږ ګران هېواد افغانستان چې د ځلانده تاریخ او د با ارزښته او قیمتي سرچینو درلودونکی دی، خو په خواشینۍ سره اوس د ډیرو نیستمنو اوغریبو هېوادو په ډله کې راځي. د هېواد د غریبۍ لاملونه په دې تاریخي مرحله کې عبارت دی له:

۱- د اوږدې مودې جنګونه: زموږ خلک درې لسیزې د دین او خپل هېواد د آزادۍ لپاره او وروسته بیا په داخلي جنګونو اخته شول په دې موده کې نه یوازې د هېواد د ودې او پراختیاله لپاره کارونه شو بلکه د ملت موجوده سرمایه هم له منځه لاړه. د هېواد بنسټیز اقتصاد، لکه کارخانې او اقتصادي تاسیسات د صنعت، کرنې او نورو ټولو برخوکې په عمومي ډول له منځه ولاړل.

۲- د بحران په دې کلونو کې د اداري، فرهنګي، ټولنیز نظم او انظباط له منځه تلل: چې د دې نظم اوانظباط له منځه تلل دخلکو په کړو وړو کې د ګډوډۍ اود با ثباتو اقتصادي فعا لیتونو دمخنیوي لامل وګرځیدل.

۳- بې سوادي او ناپوهي: د جنګ د کلونو په اوږدوکې په هېواد کې زیاتره ښوونځي

ترلي وو او داکار د دي سبب شو چې زموږ یونسل تقریباً په عمومي ډول بې سواده او یاکم سواده پاتي شي. په دې مشکل باندې بریالي کیدل یو ملي عزم ته اړتیالري چې په سرکې د افغانستان د اسلامی جمهوریت دولت چې د ملت له ځواک اوارادونه استازیتوب کوي، رېښتینې طرحې جوړې کړي او د خلکو په مرسته یې پلي کړي. ترڅو دغه ملت چې د یوه آزاد او پتمن ژوند مستحق دی، له غریبی او نېستی چې د دوی د خواری او ذلت سبب گرځي خلاصون پیداکړي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- د غریبۍ فردي لاملونه شرحه کړئ؟
۲- د غریبۍ د ټولنیزلاملونو نوم واخلئ.
۳- د غریبۍ او فقرطبیعي لاملونه کوم دي؟
۴- ولې زموږ گران هېواد له غریبۍ سره لاس په گریوان دی؟
۵- څنگه کولی شو د خپل هېواد څخه د غریبۍ لمن ټوله کړو؟

کورنۍ دنده

که و غواړئ د خپلې کورنۍ اقتصادي سطحه لوړه کړئ:

۱- آیا نور منابع په واک لرئ چې وکړی شي له هغو څخه گټه واخلې؟
۲- ایا دخپلې کورنۍ ځینو غړوته دیوه بل کار وړاندیز کوئ؟
۳- ایا د کورنۍ ځینې غړي د نویو مهارتونو زده کړې ته اړتیا لري؟

د پورته پوښتنو په هکله له خپلو لویانو سره وغږیږئ او ځوابونه یې په خپلو کتابچوکې ولیکئ او ټولگي ته یې واوروئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې: (استوګنځی)

پرتله يې کړئ

موږ ټول کورونو ته اړتيالرو ځينې خلک په کورونو او ځينې نورېي په خيمو او کږديوکې ژوندکوي. ستاسې له نظره.

۱- ولې انسان کورته اړتيا لري؟

۲- که موږ د اوسيدلو ځای ونه لروځه کيږي؟

۳- څه بايد وکړو چې ټول مناسب استوګنځي ولرو؟

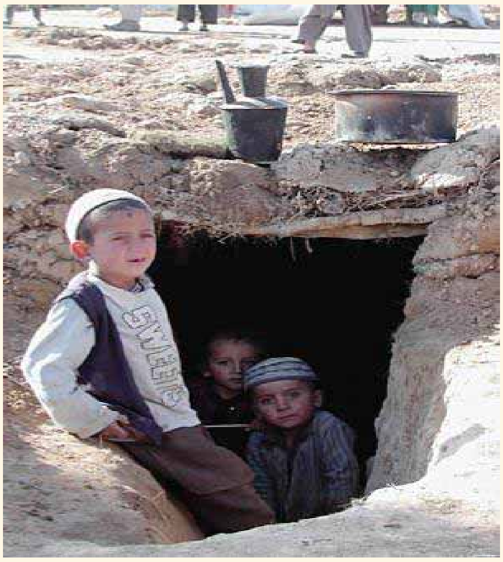

په ډيرو پخوا زمانوکې انسانانو د خپلو ځانولپاره د اوسيدلو ځايونه ټاکل او له ګرمی او يخنی څخه د ساتلو لپاره يې کورونه جوړول. د بشر د پوهې او تکنالوژی له پرمختګ سره سم، کورجوړونی هم بدلون وموند. د انسان ساتنې د ضروري اړتياوو د پوره کيدو سربيره، د ښکلاپيژندنې برخې ته هم پام واړول شو. همدارنګه په بيلابيلو ټولنوکې د دوی د فرهنګ او د ديني ارزښتونو سره سم په مختلفو سبکو نوکورونه جوړ شول.

د ډيرو پرمختګونو سره سره چې بشر په بيلو بېلو برخوکې لاسته راوړل، کورونه هم په ډير ښکلي او مجلل، او د ژوندانه د هوسايني په ټولو وسايلو مجهز جوړ شول. د استوګنځايونو د کمښت له منځه وړل د بشر له ډيرو مهمو اړتياوو څخه شمېرل کيږي. حتی د نړۍ په ډيرو پر مختللو هېوادونو کې، ډيرې کورنی مناسب شخصي کورونه نه لري او مجبور دي چې په هره مياشت کې د پام وړپيسې د کورو دکرايې او اجارې په نوم ورکړي. زموږ هېواد په

(c) ketabton.com: The Digital Library

بېلابېلو دلایلو د هغو هېوادونو له ډلې څخه دی چې د مناسبو کورونو کمښت د هغوی له جدي ستونزو نه شمېرل کېږي. په ښارونوکې د کورونو د کمښت ځینی مهم دلیلونه عبارت دي له:

۱- کډوالي یا مهاجرت

د جهاد او د جنگ د کالو په اوږدوکې ډېر زیات خلک له کلیو او ښارونو څخه لرې او نږدې هېوادونوته کډه شول. له ۱۳۸۱ کال څخه وروسته نسبتاً د امن فضا زموږ په هېوادکې رامنځته شوه. زموږ یوزیات شمېر مهاجر هېوادوال وطن ته راستانه شول او په کلیو او ښارونوکې یې استوگنه غوره کړه، خو له هغونه زیات شمیرېې د هېواد پایتخت او یا په نورو لویو ښاروکې استوگن شول. په ځانگړي ډول دکابل په ښارکې د هغه د ظرفیت نه څو برابره لوړ خلک ژوند کوي.

۲-داستوگنځي د ستونزو د حل لاره

په لومړی سرکې دولت کولی شي. د موجوده ماسترپلان په تطبیقولو او د ښارجوړوني د هغو نقشواو پلانونو له مخې چې په لاس کې یې لري اقدام وکړی. ځمکې مستحقو خلکو ته وویشي تر څو خلک مجبورنه شي چې بې نقشې او پخپل سرکورونه جوړکړي. دریم داچې عمومي امکانات خلکوته برابرکړي د مثال په ډوگه: کله چې ځمکه د جوړولو لپاره خلکو ته ورکړل شوه اوکورونه یې جوړکړل نو دولت باید د هغو سرکونه اوکوڅې په پاخه ډول جوړ کړي. د صحي اوبو نلونه کورونوته و غزوي. د نلدواني سیستم یې فعال او د فضله موادو د دفعې سیستم یې جوړشي.

څرنگه چې په تیرو لسیزوکې په هېوادکې جگړې دوام درلود او ډیرې و دانۍ یې ویجاړې کړې، د خلکوکورونه اوښارونه ویجاړ شول او خلک بې کوره شول. پدې ورستیوکلونوکې د دولت د پاملرنې، هڅو، پلانونو او طرحو درلودلو سره سره بیاهم د هغو ستونزو له امله چې موجودې وې تراوسه هم داخورا مهم ټولنیز مشکل ندی حل شوی.

په هر صورت د استوگنځي ستونزه د خلکو یوه جدي ستونزه ده. دا هیله موجوده ده چې د

هغو پلانونو او طریقو په تطبیق سره چې دولت یې په لاس کې لري، او دخلکو په مرسته دا ستونزه حل شي.

۳- د تعمیراتي موادو قیمتي

تعمیراتي مواد له ګاونډیو ملکو څخه زموږ هېواد ته راالېږدول کېږي، څرنګه چې په وروستیو کلونوکې زموږ داخلي تولیداتو ته په زیاته پیمانه زیان رسیدلی دی او تر اوسه لازمې بیاجوړونې نه دي شوې، تعمیراتي وارداتي مواد د نا امنی، د مواصلاتې لارو د خرابوالي په نسبت ډېر ګران دي. دا په داسې حال کې چې زموږ خلک د اقتصادي ستونزو له امله د دې موادو د لوړې بیې له امله د اخیستلو توان نه لري. سربیره پردي په ښارونو اوکلیوالي سیمو کې هم زیات خلک کورونه نه لري. هغه څوک چې ځمکه نه لري په طبعي ډول له کور څخه هم بې برخې دي. کلیوالي کورونه هم له صحي امکاناتو نه برخمن نه دي او یوازې د ګرمی اوسړو مخنیوی کوي. نو ځکه دکور مشکل یوازې په ښارکې نه بلکه په کلیوالي سیمو کې هم دا ستونزه وجود لري.

اوس باید څه وکړو؟

د دې مشکل دحل اوټولو هېواد والو ته د استوګنځي دتأمین په موخه، هم دولت او هم خلک باید هلې ځلې وکړي. هغه کارونه چې دولت یې باید سرته و رسوي عبارت دي له:

۱- **د هېواد ټولوښاروته د ماسترپلان جوړول**: دولت دې د ښارونو نقشې جوړې کړي ترڅو خلک وکړئ شي چې په مناسب قیمت ځمکه واخلي او د کورونو جوړولو ته بېې ووهي.

۲- **د عمومي خدمتونو وړاندې کول**: دولت دټولو ښارونوپه ځانګړې ډول د استوګنې د کورو لپاره عمومي خدمتونه لکه: اوبه، دفضله موادو د دفعې سیستم،برښنا، تیلفون، سړک او پخه شوې کوڅه جوړه کړي.

۳- **د استوګنې د بلاکو جوړول**: یو ډیرمهم کارچې د دولت په مخکې پروت دی هغه دادی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دولت ارزانه کورونه خو په ټولووسايلو مجهز کورونه جوړکړي او خلکو ته يې ورکړي. د ارزانه کورونو د جوړولو ډېره ښه لاره د استوګنې د بلاکونو جوړول دي. بلاکونه که په ښه طرحه او نقشه جوړشي. ډېروخلکو ته به په لږه فضا کې هوسا ژوند ورپه برخه شي.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- زموږ په هېواد کې دکورونو دکمښت مهم لاملونه وښياست؟

۲- ولې زموږ هېواد والومهاجرت وکړ؟

۳- د دې لپاره چې خلک په خپل سر کورونه جوړ نه کړي، دولت بايد کوم کارونه سرته ورسوي؟

۴- دولت او د کور جوړونې کمپنۍ د هېوادوالو د کورونو د کمښت په خاطر کوم کارونه بايد سرته ورسوي چې زموږ خلک د کورونو(اپارتما نونو) خاوندان شي.

۵- د کورونو د کمښت په هکله ستاسې وړانديزڅه دی، ويې ليکئ.

کورنی دنده

د مور او پلار په مشوره او مرستې سره د استوګنځي په اړه ټولنيزې ستونزې په څو کرښو کې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې: روغتيا

پرتله يې کړئ

سلامتي د لوی خدای (جل جلاله) ډېرلوی نعمت دی لاندې پوښتنې په غورولولئ او د هغو په باره کې سره وزغيږئ.

۱- ولې روغتيا او سلامتي موږته ارزښت لري؟

۲-که روغتيا موله لاسه ورکړه له کومو ستونزو سره به مخ شو؟

۳- بايدڅه وکړو چې جوړپاتې شو او ناروغ نه شو؟

ناروغي د بشر د ډېرو لويو دښمنانو څخه دی. اوتاسې د عمر په اوږدوکې په عادي او سختو ناروغيو اخته شوې ياست او په پای کې زياتره د ناروغيو له امله خپل ژوند له لاسه ورکوو.

سربېره په دې کله هم ساري ناروغۍ په انسانانو حمله کوي او ډېرزيات شمېر خلک له منځه وړي. په پخوا زمانوکې انسانان په ډېر ناوړه او خطر ناکو ساری ناروغيو اخته کېدل او په زيات شمېر خلک يې له منځه وړل اوکله هم د وبا او طاعون په واسطه ډېر خلک له منځه تللي دي.

هغه زيانونه چې انسان ته له ناروغيو څخه پيداکيږي عبارت دي له:

۱- درد او ربړ،

۲- د انسان دکټور فعاليت مخنيوی،

۳- هغه پيسې چې انسان يې د تداوی لپاره لګوي.

۴- د انسان مړینه.

۵- د نفوسو کمښت: لکه څرنګه چې له دې مخکې ورته اشاره وشوه، په هغه صورت کې چې ناروغي ساري وي او انسان ونه شي کړای چې له هغه نه مخنیوی وکړي، ناروغي کولی شي د یوې سیمې په انساني نفوس کې کمښت راولي اویا یې بیخي له منځه یوسي.

سره د دې چې ناروغی په بشپړ ډول له منځه نه ځي خو په ننني نړۍ کې ډېرې ناروغۍ د مخنیوی او درملنې وړدي، څرنګه چې رسول ﷺ فرمایلي دي: (خدای(ج) ناروغي نده پیدا کړي خو هغه ته یې درمل هم پیدا کړي.)نو له درملو نه استفاده وکړئ. . هغه ناروغۍ چې هره ورځ یې په زرګونو وګړي په لنډه موده کې له منځه وړل په آساني سره د درملنې وړدي نوځکه نن ورځ موږ ته دامسئله مهمه ده چې لومړی باید د خپل ژوند شرایط داسې جوړکړو چې په ناروغیو اخته نه شو. دوهم دا چې کله ناروغه کیږو، باید وکولی شو خپل ځان تداوي کړو چې د علاج وړ ناروغیو له امله له منځه لاړ نه شو.

خوار ځواکي(سؤتغذي)

د انسان دروغتیا لومړنی شرط دادی چې ښه خوراک اوکامله غذا ولري. په هغه صورت کې چې انسان په بشپړه توګه تغذیه نه شي، بدن یې په طبیعي ډول وده نه کوي او په پایله کې دنا روغیو په وړاندې خپل مقاومت له لا سه ورکوي اوبدن یې په خوار ځواکۍ اخته کیږي.

د غیر صحي خوړو څخه استفا ده کول

د انسان خواړه باید صحي وي. که انسان له غیر صحي خوړو څخه استفاده وکړي، له بېلابېلو ناروغیو سره مخامخ کیږي. زموږ په هېوادکې د ساتلو د وسایلو دکموالي له امله خواړه مخکې تردې چې خلکو ته ورسیږي، فاسد او خرابیږي. خراب او فاسد خوراکي شیان د خلکو د راز راز ناروغیو سبب ګرځي. سربېره پردې دا خواړه د روغتیا وزارت لخوا په کمه اندازه ترڅارنې لاندې نیول کیږي. رستورانونه او هوټلونه روغتیایي اصولو ته سمه پاملرنه نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

چاپېریال او ککړه هوا

پاک چاپېریال او پاکه هوا د ژوندانه یوبل مهم شرط دی. په ښارونو کې د ډېر شمېر هغو نقلیه وسایطو فعالیت چې دود تولیدوي. له بې کیفیته تیلو نه استفاده کول او په لسګونو نور عوامل د هوا د ککړېدو لامل ګرځي چې د لویانو ،ځوانانو او د کوچنیانو په روغتیا او سلامتۍ نا وړه اغیزه کوي او هېواد وال په ډول ډول ناروغیو اخته کوي. څرنګه چې ټولنه د ښارونو په پرمختیا اوکورنۍ د کوچنیانوپه وده کې رول لري، همدارنګه د ژوند چاپېریال هم د کوچنیانو په وده کې رول لري. په افغانستان کې د مړینې جګه کچه تر پنځه کلنۍ پورې په کوچنیانو کې لیدل شوې ده. زیاتره دا کوچنیان د ساري ناروغیو او همدارنګه د ساتنګۍ د ناروغیو له امله او د خوار ځواکۍ، ملاریا او شري له امله له منځه ځي. نس ناستی د هغو ککړو اوبو له استعمال او ښنبلو نه منځ ته راځي چې د ژوند په چاپېریال کې وجود لري او تنفسي نا روغتیا دهوا له ککړ تیا نه منځ ته راځي چې د کوچنیانو د مړینې لامل ګرځي.

د ملاریا د خپریدو لامل ولاړې او ورستې اوبه دي چې د ملاریا دغماشي په واسطه انسان ته انتقالیږي. لنډه داچې د ټولو ساري ناروغیو منبع د ژوندککړ چاپېریال دی.

نو لازمه ده چې دولت او خلک د ژوند د پاک اوروغ چاپېریال په ساتنه کې پاملرنه وکړي او د چاپېریال د روغتیا او د هوا د ککړتیا مسألې ته د خپلو چارو د سرته رسولو په لومړي سرکې ځای ورکړي.

د روغتیایي او درملنې د امکاناتو کموالی

د هغو ستو نځو سره سره چې د روغتیا په برخه کې یې لرو، معیاري کلینیکونه او روغتونونه هم په افغانستان کې ډېر لږ لرو.که ټول امکانات موجود وي، نو متخصص ډاکتران کم لرو. له همدې کبله ده چې په کال کې په زرګونو خلک د درملنې لپاره بهر نیو هیوادو نو ته ځي.

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د اساسي قانون د۵۲ مادې مطابق **دولت مکلف دی د قانون د احکامو سره سم ټولو اتباعو ته د ناروغیو د درملنې وسایل او روغتیایي آسانتیاوې په وړیا توګه برابرې کړي.**

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- د څینو ساري ناروغیو نه نوم واخلئ.

۲- له نا روغۍ کوم زیانونه سړي ته رسیږي؟

۳- څنګه کولی شو چې د ناروغیو په وړاندې ځان وقایه کړو؟

۴- خوار ځواکي څه شی ده؟

۵- له غیر صحي خوړو څخه ګټه اخیستل د سړي په بدن باندې څه اغیزه کوي؟

کورنۍ دنده

ککړه هوا د انسان په بدن باندې څه اغیزه لري؟په دې باره کې څوکرښې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې: دنيشه يي توکو قا چا ق

خبرې اترې پرې وکړئ

ځيني وګړي خپله او دنورو روغتيا د نيشه يي توکو په توليد او قاچاق کولو له خطر سره مخامخ کوي.

ستاسې په آند

١- د نيشه يي توکو استعمال زموږ لپاره کوم زيانونه لري؟

٢- آيا نيشه يي توکي زموږ د هېواد لپاره يوه لويه ستونزه ده؟ څه ډول؟

٣- د نيشه يي توکو توليد، استعمال او قاچاق څرنګه وګړنيزې او ټولنيزې پايلې لري؟

٤- څه ډول کولی شو چې دا ستونزه له منځه يوسو؟

نن ورځ نيشه يي توکي زموږ د هېواد، سيمې او نړۍ له مهمو ستونزو څخه شمېرل کېږی. د جګړې په بحراني کالونو کې بېلابېلو ډلو په افغانستان کې د خپل فعاليت زمينه مساعده وليده او په لرو پرتو سيمو کې يې د دولت دنه کنټرول په وجه ، په خپل ناوړه فعاليت لاس پوري کړ. ځينو ډلو او د مخدره موادو د قاچاق برانو په طرفدارۍ خلک د اپينو(ترياک) کرلوته وهڅول چې له دې امله زموږ ګران هېواد نن ورځ په نړۍ کې د مخدره موادو په ستر توليدونکي هېواد بدل شوی دی. په افغانستان کې د مخدره موادو توليد د بين المللي مافيا په مرسته ترسره کيږي او دوی هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصلات چې په افغانستان کې تر لاسه کوی اروپايي او امريکايي هېوادونو ته قاچاق کوي.

مخدره مواد هغو موادوته ويل کيږي چې استعمال يې د انسان شعور له اختلال سره مخ کوي اپين يا ترياک ډېر خطرناک مخدره مواد دي چې له دې موادو څخه لا خطرناک مواد لکه هروئين جوړيږی. د مخدره موادو کښت او قاچاق زموږ دولت او ملت ته ډېرې ستونزې رامنځته کړيدي چې سهمې برخې يې دادي.

دګټورو محصولاتو له کرلو څخه مخنيوی

د اپينو د کرنې لومړنی زيان چې د هغې په کرلو بزګران له ګټورو محصولاتو څخه چې ټولنه ورته اړتيا لري، وروسته پاتې کيږي.

ډېر ګتور محصولات وجود لري چې بزګران کولی شي د هغو په کرلو ښه ګټه ترلاسه کړي او هم خپلو خلکو او ټولنې ته خدمت وکړي. ولی د غنمو، اوربشو، لوبيا، پنبې او داسې نورو پرځای خپلې شتمنې ځمکې او د کارکولو ځواک د داسې محصولاتو کښت ته ځانګړې کړوچې د نورو ژوند له خطر سره مخامخ کړي؟

روږدی کيدل يا اعتياد

کله چې اپين او نورمخدره توکي په هېواد کې وکرل شي او په ارزانه بيه د خلکو لاس ته ورشي، نوی ځوانان د هغو استعمالولو ته مخه کوي او معتاد کيږي.

اعتياد په دې ډول موادو انسان ناجوړه کوي او هغه د ګټورکار او فعاليت څخه پاتې او سرغړو نو اوجرم کولوته يې اړباسي، کله چې په يوه هېواد کې د معتادينو شمېره زياته شي، د کورنيو، خلکو او دولت د ستونزو سبب ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اداری فساد تشدید

څرنګه چې د مخدره توکو قاچاق منع دی، قاچاقچیان هڅه کوی ځینې دولتی مسئوولین (په ځانګړې ډول د پولیسو په اداره او محکموکې) په بیه واخلي او خپلو فعالیتونو ته لاره هواره او آسانه کړي. دوی کله کله ځینې لوړ پوړي دولتي چارواکي د پیسو په بدل کې له ځان سره ملګري کوی ترڅو د دوی له نفوذ څخه ګټه واخلي. نوله همدې امله اداری فساد پراخیږي او د هغې دکموالی لپاره هڅې د ناکامی سره مخ کیږي، ځکه چې د دولت په د ننه کې ځینې کړی د اداری فساد د پراخیدو څخه ملاتړکوي.

نا امنی او تاو تریخوالی

کله چې دولت کوښښ کوي چې د مخدره موادو دقاچاق مخه ونیسي. قاچاق کوونکي له خپلو ټولو امکاناتو څخه په ګټه اخیستلو هڅه کوي چې د دولت د تدبیرونو په وړاندی و دریږي او خپل فعالیت ته ادامه ورکړی. د دوی یوه لاره ددولت دهڅو په وړاندې اداري فساد ته شدت ورکول دي چې په دې هکله وړاندې توضیح ورکړل شوه. بله لاره د نا امنی رامنځته کول او د تاوتریخوالي نه استفاده کول دي.

څرنګه چې قاچاق کوونکي له دې لارې زیاتې پیسې لاسته راوړي نو په ډیرو عصر ي وسلو سمبال دي.د شرایطو د برابرېدوپه صورت کې له هغو نه د خلکو او دولت په مقابل کې کار اخلي نوځکه نشه یي مواد له نا امنی اوترهګری سره نږدې اړیکې لري.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نېشه يي توکي څه شی دي؟

۲- د نېشه يي توکو زيانونه بيان کړئ.

۳- د ترياکو په کرلو سره زموږ بزګران له کومو زراعتي محصولاتو څخه بې برخې کېږي؟

۴- د نا امني او تاوتريخوالي په باره کې يو څو کرښې وليکئ.

۵- اعتياد او روږدي کيدل څه شی دی، په دې هکله يو څو کرښې وليکئ.

کورنۍ دنده

د نېشه يي توکو له منځه وړلو په باره کې خپل وړانديز په څوکرښوکې وليکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې، نا امني او تر هګري

خبرې اترې پرې وکړئ

لاندې پوښتنې په غور ولولئ اوځواب ورایئ

۱- هغه ستونزې چې زموږ خلک یې زغمي، نومونه یې واخلئ؟

۲-کوم لاملونه د نا امنی سبب ګرځي؟

۳- ددې لپاره چې با امنه ټولنه ولرو،کوم کارونه باید سرته ورسوو؟

موږ په ټولنه کې هرډول اقتصادي، سیاسي، فرهنګي، او ټولنیزو فعالیتونوته اړتیا لرو. دا فعالیتونه هغه وخت امکان لري چې پوره امنیت وجود ولري، که د کار لپاره پوره امنیت وجود ونه لري، وګړي، سازمانونه او نور د عادی کار او فعالیت څخه پاتې کیږي.

له هرڅه نه مخکې باید د امنیت مفهوم شرحه کړو. امنیت په ټولنه کې هغې وضعې ته وایي چې خلک د ډاډ اوآرامۍ احساس وکړي، او د هیچا او هیڅ سازمان له خوا ورته ګواښ موجود نه وي. د بیلګې په توګه: که څوک یو کار کوي او د هغه کار له هیڅ ګواښ سره مخامخ نه وي، نو ویلی شو چې هغه د کار کولو امنیت لري. او یا که خلک پرته له ویرې او

ګواښ څخه په خپل ژوند او چارو بوخت وي او د خپل ژوند او مال په اړه له چا نه وېره ونه لري، نو هغوی د ځاني او مالي امنیت نه برخمن د ي. له دې معلومېږی چې امنیت ډولونه لري چې ډیرمهم یې عبارت دي له: رواني ، اقتصادی، سیاسي، ټولنیزاو ځاني امنیت څخه. په عمومي ډول ویلی شوچې امنیت په دوو ډلو رواني او فزیکي امنیت ویشل شوی دی.

رواني امنیت هغه وخت حاصلیږي چې کامل امنیت وجود ولري. او فزیکي امنیت د امنیت ډیرکم حددی،که فزیکي امنیت وجود ونه لري د خلکو ژوند ته خطر پیښیږي په دې صورت کې به رواني امینت هم وجودو نه لري.

د نا امنۍ لاملونه

نا امني هغه وخت را منځته کیږي چې ټولنیز قواعد اورسمي قوانین د ځینو دلایلو له امله خپل اخلاقي او پرګنیز ملاتړ له لاسه ورکړی وي. چې یو شمېر له دې فرصت نه ناوړه ګټه پورته کوي او د خلکو ځان اومال له منځه وړل خپله موخه ګرځوي. نا امني ډېر لاملونه لري چې مهم لاملونه یې په لاندې ډول دي: جنګ (داخلی یا خارجي جنګونه) ترهګري، د مخدره موادو قاچاق او وسله والې غلاوې، سیاسي ایدیولوژیکي اختلافات او فرکسیون بازي. اوس زموږ په هېواد کې د نا امنیو مهم لامل ویره اچونه ده. چې په دې لوست کې په لنډه توګه پرې رڼا اچوو.

ترهګري (ویره اچونه)

هرسازمان ورکړ شوی فعالیت چې د خلکو د وحشت، وېرې او نا ارامۍ سبب شي او سیاسي موخې ولري ترهګري یا (ویره اچونه) بلل کیږي. د دې تعریف له مخې هغه نظامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فعالیتونه او ډله ییز تبلیغات چې غواړي له دې لارې په دولت باندې فشار راوړي او خپلو سیاسي موخوته ورسیږي ترهگري بلل کیږي. زموږ خلک له ډیرو کالو را هیسې د سیمه ییز او نړیوال ترهگرۍ قرباني شوي دي. ترهگري زموږ د هېواد د نا امنی لپاره ډیرې بدې پایلې لري چې ځینې یې دادي:

د خلکو وژنې

ترهگر خپلو موخو ته د رسیدو لپاره حاضردي چې بېگناه خلک په قتل ورسوي.

د هېواد ویجاړول او خرابول

نا امني د خلکو او د بېلابېلو دولتي او خصوصي مؤسسو د ړلو اوسقوط لامل گرځي. ترهگري عملیات لکه څنگه چې د خلکو ځان ته گواښ دی، همدارنگه د دولتي او خصوصي مالونو اوساختمانونو ته هم تاوان رسوي. او هره ورځ د دې پرځای چې هېوادمو آباد شي، ورانیږي.

د وخت ضایع کیدل

وخت د انسان لپاره ډیرمهم دی او باید هغه له لاسه ور نه کړو. نن ورځ هېوادونه په کم وخت کې په ډیرولویو پر مختگونو لاس بری پیداکوي. په داسې حال کې چې زموږ خلک د نا امنی په دلیل او د ترهگرو د فعالیتونو له امله د موجوده ثروت سر ببره خپل کلونه کلونه وخت بې له دې چې کوم پرمختگ وکړو له لاسه ورکوو. اوس د دولت او ملت دنده ده چې په ټول توان هڅه وکړي چې د کار او فعالیت لپاره امنیت تأمین کړي.

د لوست تکرار

• ....

• ....

• ....

• ....

• ....

پوښتنې

۱- د کار امنیت څه معنا لري؟

۲ ترهګري څه شی ده؟

۳- په هېواد کې د نا امنۍ لامل کوم دي؟

۴- ترهګري فعالیتونه هېواد ته څه پایلې لري؟

کورنۍ دنده

هغه ستونزې چې زموږ هېوادوال یې د نا امنۍ له پلوه زغمي، کومې دي؟

په دې اړه کې څوکرښې ولیکئ او بیایې په ټولګي کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ ټولنيزې ستونزې: نا چاودلي توکي

خبرې اترې پرې وکړئ

زموږ په ګران هېواد کې کلونه کلونه جنګ جريان درلود. هرې ډلې د خپلو قوتونو د ساتلو لپاره ماينونه ښخ کړي وو.

اوس هم د ځوکالو راهيسې يو زيات شمېر ناچودلي ماينونه او نورتوکي په ځای پاتې دي چې د خلکوژوندتـهديدوي. ستاسې له نظره:

۱- آيا تاسی تراوسه ناچودلي ماينونه او يا نور توکي ليدلي دي؟

۲-که چيرې ماين سره مخامخ شوئ څه کار کوئ؟

۳- د ماينونود مخنيوي لپاره کوم کارونه بايد وکړئ؟

هغه هېوادونه چې د جنګ له مرحلې څخه تيرشي ترجګړې وروسته ډير کالونه بياهم د جګړې ستونزې ګالي. د ډيرو مهمو ستونزو څخه يوه يې د ماينونو او نا چوادلو توکو پاتې شونې دي او په کال کې د يو زيات شمېر هېواد والو د مړينې سبب ګرځي. په دې ځوکالونوکې د ماينونو او ناچادلو توکو د ټولولو لپاره زيات فعاليتونه تر سره شويدي په تأسف بايد ووايو چې زموږ يو زيات شمېر هېوادوالو له همدې امله خپل ژوند له لاسه ورکړی دی. له دې هځو سره سره بياهم زيات شمېر نا چودلي توکي تر اوسه هم تر خاورو لاندې دي چې زموږ د هېوادوالو ژوند تـهديدوي.

اوس باید څه وکړو چې د ماینونو له خطر څخه وژغورل شو؟

ډېرکارونه په دې برخه کې باید سرته ورسوو چې ډېرمهم یې دادي.

- یو اساسي کار دادی چې دولت باید هلې ځلې وکړي چې ډېرژر ماینونه اونور ناچوادلي توکي راټول کړي او د هغې له احتمالي خطر څخه خلک وساتي
- بل ډېرمهم کار دادی چې خلک د ماینونو په خصلت و پوهوي او دا هم ور زده کړي چې د دې توکوسره څه ډول چلندوکړي. هغه خلک چې د ماینونوپه سیموکې ژوندکوي، باید ډول ډول ماینونه وپېژني، د هغوی په خطرونووپوهیږي او له هغې سره د چلند زدکړه وکړي. چې خپل ځان له هغوی څخه وساتي.

د ماین پاکۍ مؤسسې چې په ملګروملتونو پورې تړلي مؤسسې دي، په دې هکله یې زیات کارونه سرته رسولي دي او ځیني هدایتونه یې د تبلیغاتوله لارې کړي دي چې ټولو خلکو ته له ارزښت څخه خالي نه دي:

بحث وکړئ

ناچاودل شوی توکي څه شی دي؟

پلاستیکي،دلرګیو او اوسپنیزه نا پېژندل شویو توکو ته لاس مه وروړئ، کیدای شي چې ناچاودلي توکي او یا یو ډول ماین وي. هغه چاودېدونکي توکي چې چاودلي نه وي، د نا چاودل شویو توکو په نامه یادیږي. نا چاودل شوي توکي عبارت له: راکټ، نارنجک، بمونه او داسې نور دي. نا چاودل شوي توکي له فلزاتو، لرګیو او پلاستیک نه جوړ شویدي، او د اقلیم له بدلون سره خپل رنګ ته بدلون ورکوي اوکوم مهمات چې له فلز نه جوړ شوې دي زنګ یې وهي او پېژندنه یې ډېره مشکله وي. په دې توګه په هغو ساحوکې چې دا توکي نه پېژنو باید د سیمې مشرانو او یا د ماین پاکۍ دفتر ته خبر ورکړو، ترڅو هغه له منځه یوسي. ز یاتره نا چاودلي توکي د ځمکې پرمخ پراته وي او د هغوی له خطرونو نه مخنیوی ډېرآسانه ده. په داسې حال کې چې ماینو نه زیاتره د ځمکې لاندې ښخ وي او د هغو د خطرونو نه مخنیوی ستونزمن دي. خو نا چاودلي مهمات کولی شي د ماینو نو په پرتله د ډېرو تلفاتو اویا د انسانانو او حیواناتو د ټپي کیدو لامل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. (د حب الو طن من الایمان) د مقولې په بنسټ؛ وطن، د هېواد په هر وګړي حق لري. هېواد د مور په شان دی، څرنګه چې په او لاد خپل مور او پلار ګران وي نو د ټولنې په افرادو هم باید خپل هېواد ګران وي. په داسې حال کې چې د ناچاودل شویو توکو او ماینونو خطر هېواد ته یو ګواښ دی نو د هېوادتېولو اتباعو ته لازمه ده چې ماینو نه ښخ نه کړي او همدارنګه کله چې نا چاودل شوي توکي ووینې هغو ته لاس ورنه وړي بلکه یو صلاحیت داره ادارې ته باید خبر ورکړي چې په دې ډول خپله ایماني او وطني دنده سرته ورسوي.

د لوست تکرار

- ....
- ....
- ....
- ....
- ....

پوښتنې

۱- نا چاودلي توکي څه شي ته وايي؟

۲- ولې خبښ شوي ما ینونه اونا چاودلي مـهمات دځمکې پرمخ پاتې دي؟

۳- ماینوونه او نا چاودلي مـهمات څه خطر لري؟

۴- کله چې له ماینونو سره مخامخ شی څه کار به سرته رسوئ؟

۵- څنګه کولی شو چې دنا چاودلو مـهماتو او ماینونوله شرنه په امن کې پاتې شو.

کورنۍ دنده

دا چې څنګه کولی شو د ماینونو او نا چاودلو توکو او مـهماتو له خطرنه په امان کې پاتې شو، په دې باره کې څوکرښې ولیکئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پنځم څپرکي لنډيز

- انسانانو ډېره موده د ځمکې پر مخ ژوند وکړ خو په لوست او ليک نه پوهيدل. په هغه وخت کې د تير نسل تجربې به په شفاهي اوعملي توگه له يو نسل نه بل نسل ته انتقاليدلې.
- نيستي(غريبي)، د ژوند د لومړنيو اړتياوو دنه لرلوچې انسان هغه ته ضرورت لري په معنا ده. نيستي داسې غميزه ده چې د تاريخ په اوږدوکې يې وګړو ته ربړونه ور په برخه کړېدي.
- هغه ټولنه هو ساينې او شتمنۍ ته لاس رسی پيدا کوي چې وګړي يې د خپل توان او وړتيا په کچه د ټولنې له امکاناتو او منابعو نه ګټه لاس ته راوړي.
- د ډېرو پرمختګونو سره سره چې بشر لاس ته راوړي،خود استوګن ځای ستونزه لا هم دوکړو له ډېرو مهموستونزو څخه شمېرل کيږي.
- ناروغي تل دوګړو د ښمنه ګڼل کيږي. د ژوند په اوږدو کې موږ هريو په ساده اوسختو نا روغيواخته کيږو او په پای کې د همدې ناروغۍ له امله ژوند له لاسه ورکوو.
- د انسان د سلامتيا لومړنی شرط ښه خواړه او مکمله غذاده.

موږ په ټولنه کې په مختلفو اقتصادي، سياسي، فرهنګي او ټولنيزو فعاليتونو بوخت يو دا فعاليتونه هغه وخت ممکن دي چې بشپړ امنيت وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library